

Hallvard Berger

Gull fra grønne skoger

Norges Skogeierforbund og moderniseringen av skogsindustrien fra 1970 til 1973

Masteroppgave i MLHIST

Veileder: Espen Storli

Mai 2022

Hallvard Berger

Gull fra grønne skoger

Norges Skogeierforbund og moderniseringen av
skogsindustrien fra 1970 til 1973

Masteroppgave i MLHIST
Veileder: Espen Storli
Mai 2022

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for moderne samfunnshistorie

Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

Norges tilknytning til det europeiske felleskapet har skapt stor debatt siden etterkrigstiden da den europeiske integreringen skjøt fart. Dette har ført til to folkeavstemninger som har hatt stor betydning for Norges utvikling på ulike plan. Denne oppgaven undersøker norsk skogsindustriens tilknytning til det europeiske markedet og hvilken betydning Norges utenforskap hadde for denne industriens utvikling.

Mer spesifikt vil arkivet etter Norges skogeierforbund bli undersøkt for å se hvordan de forholdt seg til EF-spørsmålet og andre utfordringer tilknyttet skogsindustrien. Norges skogeierforbund er et samvirke som på 70-tallet representerte ca. 70 % av norsk produktiv skog. Fra tidlig 70-tallet skulle dette samvirke utvikle seg til en landsdekkende skogsindustriell aktør gjennom Norske Skogsindustrier A/S. 70-tallet var en brytningstid der skogsindustrien gjennomgikk en strukturrasjonalisering på grunn av økt internasjonal konkurranse. Samtidig som det var et økende engasjement på bærekraft og miljøvern. Skogsindustriens forurensende anlegg måtte derfor investere i renseanlegg som kostet mer enn det mindre aktører maktet å påkoste. De ulike utfordringene som skogsindustrien stod ovenfor, sees i sammenheng Norges nei til medlemskap i EF og den påfølgende handelsavtalen med EF og dette felleskapets medlemsland.

Denne oppgaven konkluderer med at Norges nei til medlemskap i EF hadde store økonomiske konsekvenser for norsk skogsindustri. Skogsindustrielle produkter fikk en lang tollavtrapningstid som hadde store negative konsekvenser for den nødvendige strukturrasjonaliseringen som industrien stod ovenfor. Dette reduserte muligheten til å gjøre de nødvendige investeringene som norsk skogsindustri måtte gjennomføre for å holde tritt med internasjonal konkurranse. Canada økte sine markedsandeler til det europeiske felleskapet i motsetning til de nordiske landene. I forkant av Norges nei til medlemskap i EF skulle Norges skogeierforbund forholde seg nøytrale til spørsmålet om norsk medlemskap. Denne oppgaven knytter denne nøytraliteten opp mot en usikkerhet rundt hva Norge kunne forhandle seg frem til i handelsavtalen. Hovedkonklusjonen blir at handelsavtalen var lite gunstig for norsk skogsindustri.

Abstract

Norway's affiliation with the European Community has created a great deal of debate since the post-war period when European integration gained momentum. This has led to two referendums that have had a great significance for Norwegian development in various aspects. This thesis examines the Norwegian forest industry's connection to the European market and the significance of Norwegian exclusion for the development of this industry.

More specifically, the archive of the Norwegian Forest Owners' Association will be examined to see how they reacted to the EC issue and other challenges associated with the forest industry. The Norwegian Forest Owners' Association is a cooperative which in the 70s represented approximately 70% of Norwegian productive forests. From the early 1970s, this cooperative would develop into an owner of a nationwide forest industry through Norske Skogindustrier A/S. The forest industry underwent a structural rationalization due to increased international competition during the 1970s. At the same time, there was a growing commitment to sustainability and environmental protection. Therefore, the forest industry's polluting factories were obliged to invest in environmental measurements that would cost more than what smaller players were able to afford. The forest industry faced various challenges that are seen in the context of the Norwegian no to membership in the EC and the subsequent trade agreement with the EC and this member state of the community.

This thesis concludes that Norway's no to membership in the EC had major economic consequences for the Norwegian forest industry. Forest industrial products had a long tariff reduction period which had major negative consequences for the necessary structural rationalization that the industry was facing. This reduced the opportunity to make the necessary investments that the Norwegian forest industry had to make to keep up with international competition. Canada increased their market shares from the European Community while the Nordic countries decreased their market shares. Prior to Norway's no to membership in the EC, the Norwegian Forest Owners' Association was to be neutral on the issue of Norwegian membership. This thesis links this neutrality to an uncertainty about what Norway could negotiate in the trade agreement. In conclusion, the trade agreement was unfavourable for the Norwegian forest industry.

Forord

Mitt navn er Hallvard Berger og min masteroppgave vil handle om norsk skogsindustri fra 1970-1973. Interessen for dette kommer av en oppvekst med foreldre som vokste opp på gård. Spesielt farfar har vært veldig interessert i skogen. Han har alltid vært interessert i skogdrift og eide skog selv som ble utnyttet til skogdrift i en liten skala. På mamma sin side av familien har jeg onkler som var med på å fløte tømmer i Glomma den siste tiden hvor dette ble gjort. Tømmerfløtingen langs Glomma er en del av identiteten til mitt hjemsted Sørum. Dette er noen av de personlige grunnene til at denne tematikken er av interesse.

Denne oppgaven har relevans for læreryrke gjennom kunnskapen en får om industriell utvikling i Norge i moderne tid og norsk tilknytning til det europeiske fellesmarkedet. Ut ifra kompetansemålene for 3. klasse videregående, så kan en si at oppgaven belyser en historisk aktør og deres valg i lys av samtiden som denne aktøren levde i. Den viser også hvordan teknologiske omveltninger fra den industrielle revolusjonen til i dag har endret mennesker liv og formet forventninger til fremtiden. Oppgaven tar også utgangspunkt i miljøperspektiv som er med på å belyse vurdering av hvordan mennesket har forholdt seg til naturen, forvaltet og brukt ressurser og bruke historiske perspektiver i samtale om bærekraftige løsninger.¹

Jeg vil gjerne gi en stor takk til min veileder Espen Storli. Han har vært et kompass gjennom et ukjent terreng av bøker. Storli har også hjulpet mye til med utformingen av selve oppgaven. I tillegg må jeg takke Elverum Skogbruksmuseum for å gi meg tilgang til deres arkiv. Her må jeg gi en spesiell takk til Bjørn Bækkelund og Christer Nilsson for den emailkorrespondansen for å guide meg gjennom arkivmaterialet og gi meg tips til litteratur. Christer Nilsson var også til stor hjelp da jeg var på besøk i arkivet med tips til litteratur og navigasjon av arkivmaterialet.

Jeg må også takke min familie for de trygge rammene som gjorde at jeg har fått muligheten til å studere det jeg ville. Min familie er som nevnt litt av utgangspunktet for at jeg ville undersøke denne tematikken. Videre vil jeg rette en takk til mine studiekamerater for alt det sosiale som gjør at hverdagen på Dragvoll blir en positiv opplevelse. De har også vært referanserammer med tanke på arbeidsprosessen. Min kjæreste Jenny Nygaard må også takkes som den gode støttespilleren hun er gjennom lesing av oppgave og ikke minst som livspartner.

¹ Utdanningsdirektoratet. (u.å.) Historie (HIS01-03) Kompetansemål og vurdering. Utdanningsdirektoratet. Hentet 10. mai 2022 fra <https://www.udir.no/lk20/his01-03/kompetansemaal-og-vurdering/kv85>

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	
Abstract	
Forord	
Kapittel 1- Introduksjon og problemstilling	1
Historiografi	2
Bedriftshistorier	2
Industrihistorie	4
Kilder og metode	8
Kapittel 2 – Utviklingen av skogsindustri i Norge	10
Oppstarten av moderne skogsindustri i Norge	10
Mellomkrigstiden	13
Etterkrigstiden	16
Skogsindustriens betydning i samfunnet	19
EF-spørsmålet	20
Norges skogeierforbund	22
Konklusjon	24
Kapittel 3 - Hvordan var situasjonen for skogbruket og skogsindustrien i Norge på tidlig 70-tallet? ..	25
Fusjonen mellom Nordenfjelske treforedling og Orkla skogsindustri	25
Sentralisering og effektivisering	30
Miljøvern	33
Endring i transportmidler	36
Konklusjon	37
Kapittel 4 – Norges skogeierforbunds håndtering av EF-spørsmålet	39
Hvordan forholdt Skogeierne seg til Norges mulige deltagelse i det Europeiske fellesmarkedet? ..	39
Stortingsmelding nr. 50	41
Sentralkomiteen for privatskogbruket i EF	42
Hvordan forholdt Skogeierne seg til Norges nei til deltagelse i det Europeiske fellesmarkedet?	44
Handelsavtalen	44
Hvordan var forholdene i treforedlingsindustrien etter handelsavtalen med EF i 1973?	45
Konklusjon	48
Kapittel 5 - Konklusjon	50
Videre forskning	53
Bibliografi	54

Kapittel 1- Introduksjon og problemstilling

Denne oppgaven tar utgangspunkt i skogsindustrien og mer spesifikt Norges skogeierforbund beslutningstaking på starten av 70-tallet. Skogsindustrien omhandler bearbeiding av tømmer til nye produkter. Denne oppgaven undersøker treforedlingen som betyr nedbryting av trefiber til fibermasse som igjen benyttes til blant annet å lage papir. For skogsindustrien skulle 70-tallet bety et stort skifte. Ny teknologi, europeisk markedsintegrering, miljøvern, oljekrise og strukturell rasjonalisering skulle være med å påvirke utviklingen for skognæringen og hvilke aktører som skulle bli ledende.

Norges skogeierforbund er et nasjonalt forbund bestående av regionale foreninger og lokale skogeierlag. Norges skogeierforbund forsvarer interessene til skogeierne politisk, samtidig som de virker som et sikkerhetsnett for skogeierne dersom det skulle skje uventede hendelser som ødelegger for avvirkning av skog. Avvirkning vil si hogst av skog, Den viktigste funksjonen til Norges skogeierforbund er å sikre god tømmerpris for skogeierne.² Norges skogeierforbund skulle danne den dominerende norske skogsindustrielle aktør fra 70-tallet. Dette endrede forhold til skogsindustrien vil være viktig å undersøke. Hvorfor ønsket Skogeierforbundet å engasjere seg i skogsindustrien vil være sentralt å finne ut av for denne oppgaven. Med tanke på europeisk integrering er det spørsmålet rundt hvorvidt Norge skulle bli med i det europeiske felleskapet som stod på dagsorden på 70-tallet.

Det store spørsmålet for oppgaven vil være hvordan norsk skogsindustri forholdt seg til europeisk integrering i tiårene etter andre verdenskrig og spesifikt integrering i det europeiske fellesmarkedet. Kildematerialet er fra 1970 til 1973 som er perioden der det europeiske fellesmarkedet blir diskutert i Norge. Behovet for modernisering i skogsindustrien og påfølgende vertikal og horisontal integrasjon vil bli diskutert i analysen av kildegrunnlaget. I tillegg var det et økende engasjement for bærekraft og miljøvern på 70-tallet. Dette gjør 70-tallet til et spennende tiår å ta utgangspunkt i for denne masteroppgaven. Problemstillingen lyder dermed: Hvorfor engasjerte Norges skogeierforbund seg i skogsindustrien og hvordan påvirket skogsindustrien Norges skogeierforbund sitt ståsted angående det europeiske fellesmarkedet i 1972? Innenfor det siste spørsmålet vil det også bli diskutert de ulike teoriene på hvorfor norsk skogsindustri fikk vanskeligheter med å modernisere seg på 60- og 70-tallet.

² Norges skogeierforbund. (u. å). Forbundet i dag. Hentet 04. Mai. 2022 fra <https://www.skog.no/om-oss/forbundet-i-dag/>

Historiografi

Skogsindustrien og treforedling er et tema det er skrevet en del om. Perioden fra 1850 hvor den kjemiske skogsindustrien fikk sitt gjennombrudd og moderne papirindustri oppsto har blitt godt undersøkt. I Knut Sogner sitt verk *Plankeadel* blir perspektivet om at det manglet kapital i Norge til store industrielle utbygginger fortalt. Derfor trengtes det utenlandsk kapital for å starte den industrielle utbyggingen. Utenlandsk kapital sikret norske produkter også tilgang på et større marked for produktene da hjemmemarkedet for treforedlingsindustrien ikke var stor nok til at det var noen fortjeneste. Utenlandsk ekspertise var også viktig for å bygge moderne fabrikker som var konkurransedyktige på det europeiske markedet.³ I tillegg til utenlandsk kapital, fantes det et storborgerskap i Norge som satset industrielt ifølge Sogner.⁴ Dette er nyttig for oppgaven gjennom at Norges Skogseierforbund var sentrale i hjemkjøpet av norsk skogsindustri.⁵

Denne historiografien er delt i bedriftshistorier og næringshistorie. Bedriftshistorier er en rekke jubileumsverk som er skrevet for skogsindustrielle aktører. Disse inneholder gjerne også en del informasjon om det generelle markedet som er av nytte for denne oppgaven. Næringshistorie er bøker som er skrevet om skogsindustrien på et mer overordnet plan. Disse går nøyere gjennom mer spesifikke teoretiske aspekter ved skogsindustrien.

Bedriftshistorier

Det er skrevet en rekke verk angående enkelte aktører innenfor skogsindustrien.

Under kroners tak, skrevet av Ivar Aavatsmark for Norges Skogeierforbund, forteller historien til skogeierne som leverer råvaregrunnet for skogsindustrien. Her står det om stridighetene mellom Skogeierne og skogsindustrien om tømmerprisene. Vertikal integrering er også her et gjennomgående tema der skogsindustrien kjøpte skog og skogeierforbundet kjøpte seg inn i industri. Norges Skogeierforbundets to store inntredener i skogsindustrien må sies å være hjemkjøpet av Borregaard fra britisk eierskap og opprettelsen av Nordenfjelske treforedling som skulle utvikle seg til Norske Skogsindustrier A/S. I *Union 1873-1973: en norsk treforedlingsbedrifts liv og eksistenskamp* av Arnljot Strømme Svendsen står det en liste over de største papirprodusentene i 1970/71. Norske Skogsindustrier A/S var nest størst etter Saugbruksforeningen i Halden. Union var tredje største papirprodusent.⁶ Fra oppstart av

³ Sogner, K. (2001). *Plankeadel: Kiær- og Solberg-familien under den 2. industrielle revolusjon*. Andresen & Butenschøn: 39-40

⁴ Sogner 2001: 12

⁵ Aavatsmark 1988: 15

⁶ Svendsen, A.S. (1973) *Union 1873-1973: en norsk treforedlingsbedrifts liv og eksistenskamp*. Aschehoug: 198

bedriften i 1962 skulle Norske Skogsindustrier A/S raskt utvikle seg til å bli den største skogsindustrielle bedriften i Norge. Geir Pollen skrev i 2007 *Langt fra stammen: historien om Norske Skog*. Dette er et større verk om historien til Norske Skog som tar for seg denne prosessen der selskapet utviklet seg til å bli landsledende. Dette er historien om Norges Skogeierforbund sitt inntog i skogsindustrien gjennom Nordenfjelske Treforedling som skulle utvikle seg til Norske Skogsindustrier A/S.⁷ Det er også skrevet et mindre hefte av Carsten Dybevig i 2012 kalt *Norske Skog:50: 1962-2012*. Dybevig trakk frem fusjonene fra 1989 der Norske Skog slo seg sammen med Follum og Tofte og kjøpte Saugbruksforeningen. I 1999 skulle også Union bli fusjonert med Norske skog.⁸ Bendik Bendiksen, Hans Olav Moen og Odd M. Tingstad skrev i 1976 boken *Skogeierne og skogsindustrien: brevkurs for Norges skogeierforbund*. Dette er et kurs til skogeierne om hvorfor Skogeierforbundet satset innenfor skogsindustrien. Hovedargumentet som brukes i forordet er at Skogeierforbundet satset innenfor foredling for å gi mest mulig tilbake til skogeierne av fortjenesten fra de produktene som råstoffet ble brukt til. Kurset gir informasjon om skogen som råstoff, skogsindustrien og skogeiernes industriengasjement.⁹ Samvirkeutvalget hos Det kgl. Selskap for Norges vel skrev i 1979 boken *Samvirke i samfunnet*. Formålet var å se på oppbygningen og utbredelsen av samvirker i Norge. I denne boken står det informasjon om oppbygningen av Norges Skogeierforbund.

Plankeadel får frem historien til familien Kiær og Solberg som flyttet fra Drammen til Fredrikstad for bygge opp moderne sagbruksindustri. Den yngre generasjonen Kiær skulle også starte med kjemisk skogsindustri for å kunne produsere tremasse og benytte dette til papirproduksjon. I denne utbredelsen av familievirksomheten drev Kiær Solberg med vertikal og horisontal integrasjon i næringskjeden. Vertikal og horisontal integrasjon er prosesser som har stor betydning for skogsindustrien i de periodene som har blitt studert for denne oppgaven. Vertikal integrasjon betyr at en aktør kjøper opp en annen del av næringskjeden for å få kontroll over ulike prosesser av et produkt. Horisontal integrasjon er å fusjonere med konkurrenter som produserer samme type produkt. En annen aktør som det har blitt skrevet om var Union som holdt til i Drammensvassdraget. I Union var Fearnley en av de store aksjonærene. Fearnley er et av de andre store familienavnene i tiden rundt 1900 hvor det var en rekke storkapitalister i Norge som stod for finansieringen av den industrielle satsingen. I

⁷ Pollen, G (2007) *Langt fra stammen: historien om Norske skog*. Gyldendal

⁸ Dybevig, C. (2012) *Norske skog: 50: 1962-2012*. Norske Skog: 2

⁹ Bendiksen, B., Moen, H.O. & Tingstad, O. M. (1976) *Skogeierne og skogsindustrien: brevkurs for Norges Skogeierforbund*. Engers Boktrykkeri A/S: 3-6

Union 1873-1973: en norsk treforedlingsbedrifts liv og eksistenskamp skrevet av Arnljot Strømme Svendsen kan en lese om Union sin historie fra oppstarten frem til krisetidene på 60- og 70-tallet som skal bli videre forklart.¹⁰ Borregaard sin historie har blitt berettet i *Foredlet virke: historien om Borregaard 1889-1989* av Trond Bergh og Even Lange. Dette var et bestillingsverk fra Borregaard til daværende Bedriftshistorisk Senter.¹¹ Borregaard er og har vært en av de største norske skogsindustrielle aktørene. Disse har også hatt tett tilknytning til Norges Skogeierforbund og er derfor en aktør av særskilt interesse for denne oppgaven. Follum fabrikker utgav i 1973 et jubileumsverk som er av interesse der daværende administrerende direktør Jens Lange Lyche gir innsikt i hans tanker om strukturrasjonalisering i skogsindustrien og spesifikt for Follum fabrikker. Hovedsynspunktet som kan trekkes til denne oppgaven er at norsk skogsindustri trengte strukturrasjonalisering for å kunne konkurrere internasjonalt med konkurrenter som Finland og Canada, siden virkestilgangen var mye sterkere i disse landene enn i Norge. Lyche mente at Norge burde opptre som en selger utad på samme måte som de gjorde i Finland.¹²

Industrihistorie

Disse verkene om enkeltstående aktører gir god innsikt i hvordan de har forholdt seg til norske og internasjonale forhold i skogsindustrien. Det er også skrevet om norsk skogsindustri som en helhet. For denne oppgaven vil informasjon knyttet til skogsindustrien i møte med et globalt marked være av mest nytte. Arne Solbraa, som var leder i Norges Skogeierforbund, skrev i 1972 *Norsk skogbruk og det Europeiske fellesskapet*. Her kommer perspektivet til de norske skogeierne frem. Norges Skogeierforbund hadde gjennom Nordenfjelske Treforedling satset innenfor skogsindustrien. De fleste skogeierne i Norges skogeierforbund var bønder som eide en varierende mengde skog ved siden av skogbruket. 2/3 av norsk skog var tilknyttet gårdsbruk og dermed under bøndenes forvaltning.¹³ Solbraa satte søkelys på gevinstene av deltagelse i EF for industrien, men at disse skogeieide bøndene heller ønsket å beskytte sitt jordbruk enn skogbruk. Betydningen av tollgrensene kommer tydelig frem i Solbraas argumentasjon. Avispapir, som ikke hadde tollbarriere til EF, hadde mye høyere prosentvis økning enn andre papirkvaliteter hvor det var tollbarriere.¹⁴ Solbraa tar ikke et tydelig standpunkt angående EF. Det gjør derimot Strømme Svendsen i sitt verk om Union. Her står

¹⁰ Svendsen 1973: 191

¹¹ Bergh, T & Lange, E. (1989). *Foredlet virke: historien om Borregaard 1889-1989*. Ad Notam forlag: 7

¹² Gervin, E. (1973). *A/S Follum fabrikker: et hundre år: 1873-1973*. Grøndal & Søn: 89

¹³ St. meld nr. 50 (1971-1972). Om Norges tilslutning til de Europeiske fellesskap. Utenriksdepartementet.

<https://www.nb.no/statsmaktene/nb/34ca99d37c5db83c8546121cf2ce7163?index=3#705>: 90-91

¹⁴ Solbraa 1972: 8-9

at industrien ikke fikk den markedsutvidelsen som den håpet på da Norge sa nei til medlemskap i EF.¹⁵ Dette viser et skille mellom skogeierens interesser og de interessene som fantes ellers i skogsindustrien. Bergh og Lange skrev lite om det europeiske fellesmarkedet i sitt verk om Borregaard. De skrev dog at norske skogsindustrielle produsenter gikk til høyforedlete produkter som følge av høye tollbarrierer til oversjøiske land.¹⁶ Svendsen sitt perspektiv er de negative konsekvensene for industrien, så peker Bergh og Lange hvordan tollbarrieren tvang Borregaard til å utvikle seg.

Preben Munthe skrev i 1993 *Samfunnsøkonomiske synspunkter på treforedlingsindustrien*. Av interessante momenter fra dette verket er at Munthe hevdet treforedlingsindustrien var en næring som hadde klart seg gjennom tøffe tider og at treforedlingsindustrien hadde evnen til å utvikle seg til tross for at det var en næring med gamle røtter.¹⁷ Til tross for tøffe tider gjennom 60- og 70-tallet klarte norsk treforedling å utvikle seg gjennom god service og punktlighet som det ble et økende behov for gjennom 80-tallet og videre. Munthe skrev dog lite om selve EF avgjørelsen, men skrev at det norske utenforskapet i EF var krevende for skogsindustrien. Dette handlet ikke bare om en tollsats på 12%, men også at EF utformet et regelverk for miljøkrav og kvalitetskrav som gjorde at det ble vanskeligere for eksterne produsenter å få innpass på markedet. Munthe skrev at Sverige og Finland hadde fabrikker innad i EF som gjorde at de raskere kunne oppdatere seg på nytt regelverk enn det Norge kunne.¹⁸

Juha-Anti Lamberg og Jari Ojala skrev i *Scandinavian Economic History Review* nr. 1 fra 2005 om skogsindustrien i etterkrigstiden. Ifølge Lamberg og Ojala begynte de nordiske landene å konkurrere med de Nordamerikanske landene på produksjon og produktivitet, og også utkonkurrerte dem på profitt i løpet av 70-, 80- og 90-tallet. Det gjelder hovedsakelig Sverige og Finland. På denne tiden ble industrien forvandlet gjennom rasjonalisering og internasjonalisering. Lignende utvikling kunne en også se i tekstilindustri og metallindustri. Lamberg og Ojala hevder også at skogsindustrien hadde sterk innflytelse på samfunnet i Norden og at den dermed fikk en spesiell rolle med tanke på hvordan en skulle håndtere rasjonalisering og internasjonalisering. Skogsindustrien hadde en viktig rolle for

¹⁵ Svendsen 1973: 32

¹⁶ Bergh og Lange 1989: 282

¹⁷ Munthe, P. (1993) Samfunnsøkonomiske synspunkter på treforedlingsindustrien. Treforedlingsindustriens bransjeforening: 7

¹⁸ Munthe 1993: 38

bygdesamfunnene. Dette gjaldt i høyeste grad Norge.¹⁹ I Solbraa sitt verk *Norsk skogbruk og det europeiske felleskapet*, står det at gjennom teknologisk utvikling hadde produktivitet økt raskere enn produksjon, dette førte til nedleggelse mange steder. Skogsindustrien var viktig i regions Norge og nedleggelse kunne derfor være en trussel mot bosetningsmønsteret i Norge. Skogbruket og skogsindustrien var viktige næringer i de perifere delene av Norge.²⁰

Oluf Ulseth skrev i 1992 boken *Treforedlingsindustrien* gjennom stiftelsen for samfunns- og næringslivsforskning. Ulseth gir også nyttige perspektiver om konkurransedyktighet for norsk treforedlingsindustri. Ulseth gir i likhet med Lamberg og Ojala også et komparativt perspektiv med finsk og svensk utvikling.²¹ Denne boken retter seg mer inn mot situasjonen rundt folkeavstemningen angående EU i 1994, men den får likevel med noen viktige momenter angående hvordan Norges forhold til EF fungerte. Ulseth skrev at dersom Sverige og Finland skulle bli medlem av EF, ville EF bli selvforsynt med avisepapir. Det ville gjøre norsk utenforskap vanskelig siden Norge eksporterte mye avisepapir som nevnt ovenfor fra Solbraa sitt verk *Norsk skogbruk og det europeiske felleskapet*. I en 10-periode hadde avisepapireksporten til EF økt med 350%.²² EFs retningslinjer innenfor transport, miljøspørsmål, konkurranselovgivning og etter hvert energispørsmål hadde stor betydning for norsk treforedlingsindustri.²³ Ulseth skrev at det har vært en stor grad av åpenhet mellom de nordiske land når det kommer til tekniske spørsmål. Ulseth hevder at det fort kan bli fristende å tenke seg at Norge er avhengig av svensk og finsk teknisk kompetanse innenfor treforedlingsindustrien. Ulseth hevdet at det norske miljøet hadde en minket betydning de siste 20 årene, altså fra 70-tallet.²⁴

Svein Olav Hansen skrev «*Syv fete måneder og syv magre år*»: *forutsetninger og utfordringer for norsk treforedlingsindustri 1945-1991* i 1995. Noe av det han undersøker er hvorfor norsk treforedling kom i vanskeligheter på 60-tallet og 70-tallet.²⁵ Hansen skrev om Borregaards utvikling mot høyere foredlingsgrad ned på et molekylært nivå for å holde tritt med den internasjonale konkurransen. Lavere foredlingsgrad betød økt nivå av konjunkturavhengighet. Blant utfordringene for norsk treforedlingsindustri var manglende evne til å modernisere i

¹⁹ Lamberg, J-A & Ojala, J. (2005). The Nordic Forest Industry in Retrospect: An introduction. *Scandinavian economic history review*, 53(1), 7-19.: 7-9

²⁰ Solbraa 1972: 5

²¹ Ulseth, O. (1992). *Treforedlingsindustrien*. Stiftelsen for samfunns- og næringslivsforskning: 1

²² Ulseth 1992: 74

²³ Ulseth 1992: 88

²⁴ Ulseth 1992: 92

²⁵ Hansen, S, O. (1995) "Syv fete måneder og syv magre år": forutsetninger og utfordringer for norsk treforedlingsindustri 1945-1991. Handelshøyskolen BI.: 4

samme takt som Finland. Hansen redegjør for den norske utviklingen komparativt med finsk og svensk utvikling i en lignende metode som Lamberg og Ojala og Ulseth. Her ble det også skrevet at papirmaskinene var større og mer moderne i Sverige og Finland.²⁶ Avispapir ble nevnt som den viktigste papirkvalitet for Norge med en økning fra 25% andel i 1960 til 55% andel av den samlede papirproduksjon i 1991. Hansen skrev at det var økende grad spesialisering av produksjon i Norden der landene produserte ulike produkter.²⁷

Det ble også skrevet en oppgave om miljøaspektet ved treforedlingsindustrien ved NTH i 1976 av Bjarne Langfald. Det verket kalt *Treforedlingsindustrien: struktur og ressursforvaltning* har også et kapittel som omhandler den generelle utviklingen i treforedlingsindustrien. Her ble det skrevet om at Finansinstitusjonene så på strukturrasjonalisering som en nødvendighet for treforedlingsindustrien for å holde tritt med internasjonaliseringen av næringen og at det hadde vært forsøk på samarbeid innenfor treforedlingsindustrien på 60-tallet som ikke fungerte på en gunstig måte.²⁸ Oppgaven tar også for seg skogeierforbundets økende innflytelse over skogsindustrien på 60- og 70-tallet. Her ble motivet bak industrisatsingen beskrevet som at Skogeierforbundet ikke ønsket at lave priser på skogsindustrielle produkter internasjonalt skulle resultere i lavere priser på tømmer i hjemmemarkedet. I *Under Kroners tak* blir motivet beskrevet som et ønske fra Skogeierforbundet om å unngå statlig og industrielt press på tømmerprisene. I *Under kroners tak* skrevet av blant annet Ivar Aavatsmark er det i motsetning de nasjonale forholdene som var motivasjonen bak industrisatsingen.²⁹ NTH prosjektet skrev også om hvordan Norske skogsindustrier inngikk samarbeidsavtaler med Union A/S og Follum A/S. Bjarne Langfald peker også på et annet problem i treforedlingsindustrien. Industrien led av underavvirkning av trevirke som gjorde at ekspansjon ville medføre problemer for andre i næringen.³⁰

Ingolf Holme skrev i 1972 *Norge og EF: sammendrag av Stortingsmelding nr.50 (1971-72): Om Norges tilslutning til De europeiske fellesskap* for Utenriksdepartementet. Her blir treforedlingsindustrien også nevnt. Her sto det at produksjonsveksten var raskere for papp og papir enn cellulose og tremasse i Norge på 60-tallet.³¹ Dette kan sees i sammenheng med at

²⁶ Hansen 1995: 49

²⁷ Hansen 1995: 50

²⁸ Langfald, B. (1976) *Treforedlingsindustrien: struktur og ressursforvaltning*: [studentoppgave ved videreutdanningsstudium i miljøvern]. Komiteen for miljøvern – KOMMIT: 9-10

²⁹ Aavatsmark 1988: 66

³⁰ Langfald 1976: 15

³¹ Holme, I. (1972). *Norge og EF: sammendrag av Stortingsmelding nr. 50(1971-72): Om Norges tilslutning til De europeiske fellesskap*. Utenriksdepartementet: 13

det var mangel på trevirke som Strømme Svendsen skrev om i Union 1873-1973. Her står det om Norges begrensede tilgang på trevirke.³²

Kilder og metode

Denne oppgaven tar utgangspunkt i gransking av arkivet hos skogbruksmuseet på Elverum. Her finnes det rikelig med materiale om norsk skogsindustri i etterkrigstiden. Utgangspunktet for denne oppgaven vil være Norges Skogeierforbund. Norsk skogmuseum har en del arkivmateriale etter skogindustribedrifter og organisasjoner i skogbruket. Lite er digitalisert, så det måtte undersøkes fysisk i arkivet hos skogbruksmuseet på Elverum. Under er navnet på arkivmaterialet etter Norges Skogeierforbund som ble undersøkt.

NSMA-ARK-1009 Norges Skogeierforbund: Forbundet, som ble stiftet i 1913, var bl. a. sentrale i etableringen av det som etter hvert ble til Norske Skog (Nordenfjeldske Treforedling i 1962.) https://www.arkivportalen.no/entity/nb-NSMA_arkiv000000000235?ins=ANNO
Mer spesifikt ble denne boksen undersøkt: Serie Aa, Styre- og arbeidsutvalgsprotokoller, boks 0002, 1953-1977

Dette arkivet har møteprotokoller fra styre og arbeidsutvalg i perioden 1934 til 1977 og sakslister og sakspapirer til styre og arbeidsutvalgsmøter fra 1943 til 1980. Det finnes i tillegg kopibøker for forbundet. For denne oppgaven har styremøte- og arbeidsmøteprotokoller dannet det empiriske grunnlaget. Mer spesifikt er det styremøte- og arbeidsmøteprotokoller fra perioden 1970-1973 blitt tatt i bruk som utgangspunkt for denne oppgaven. Etter å ha lest og analysert disse årene så ble dette vurdert tilstrekkelig som utgangspunkt. 1973 er et ryddig avslutningsår da det var i 1973 at handelsavtalen med EF ble inngått og at premisene for norsk industri var satt med tanke på integrasjon i det europeiske fellesmarkedet.

Styre- og arbeidsutvalgsprotokollene gav innsikt i hvilke beslutninger som ble gitt til hver sak. Dersom en sak ble utsatt ble det som oftest gitt en grunn til hvorfor dette var tilfelle. Styre- og arbeidsmøteprotokollene gir derfor god innsikt i hvorfor Norges Skogeierforbund agerte som de gjorde i ulike problemstillinger. Det var i enkelte saker lite informasjon om beslutningsgrunnlaget til Skogeierforbundet. Disse sakene kunne dog sees i sammenheng med liknende saker som bedre fikk frem synspunktene til organisasjonen. Der det var stridigheter fantes det gjerne en dypere forklaring av beslutningsgrunnlaget. Det fantes også dypere beslutningsgrunnlag der Norges Skogeierforbund skulle gi svar til andre organisasjoner. Denne typen arkivmateriale gav derfor best innsikt etter å ha ordnet det tematisk. Utviklingen

³² Svendsen 1973: 32

av spesifikke saker over flere møter fikk frem de vurderingene som styret og arbeidsmøteutvalget tok angående sakene. Det viste både ulike argumenter og endringer i sakene over tid. Temaer som industriell satsing var best å analysere over flere ulike saker omhandlende samme type industrisatsing.

Sakene er arkivert kronologisk etter møtedato. Det er derfor ingen tematisk struktur i arkivet. For å sortere ut relevant materiale tok jeg utgangspunkt i kategoriene prisforhandlinger, skogsindustri, EF, miljøspørsmål og saker som handlet om struktur innad i organisasjonen. Prisforhandlingene var av interesse dersom det skulle være konflikter mellom ulike aktører. Alle saker som inneholdt EF var av stor relevans for denne oppgaven. Skogsindustrielle spørsmål var både av interesse for EF spørsmålet og for å kunne undersøke hvordan situasjonen var i det skogsindustrielle markedet på en mer generell basis.

Av annet arkivmateriale, så finnes det kopibøker fra 70-tallet som kunne vært av interesse. Dette er utgående skriv fra Norsk skogeierforbund. Det er også et sakarkiv med 381 kilder fra perioden 1907 til 1995 hvor det ville være mulig å lete. Fra perioden 1973 til 1978 er det 7 kilder. Det er derfor tilstrekkelig med arkivmaterialet for å bygge videre på det denne oppgaven vil ta utgangspunkt i. Begrensningene er gjort for å kunne gå spesifikt nok til verks med det valgte materialet. Kopibøkene for utgående skriv fra Norges Skogeierforbund ville kunne gitt dybde til korrespondansen med departementene, men igjen ville dette blitt krevende med tanke på de begrensningene en har for en masteroppgave på 30 studiepoeng.

Kapittel 2 – Utviklingen av skogsindustri i Norge

Bakgrunnskapittelet har en kronologisk oppbygning for å vise utviklingen av norsk skogsindustri frem til 70-tallet. Dette gir innsikt i de problemstillingene Norges skogeierforbund stod ovenfor og hvilke problemstillinger som formet Norges skogeierforbund frem til de utfordringene som blir undersøkt i empirikapitlene. Bakgrunnskapittelet starter med oppbygningen av skogsindustri i Norge på slutten av 1800-tallet for å vise hvilke aktører som var med på denne utviklingen. Den påfølgende mellomkrigstidsdelen viser hvordan næringen håndterte sin første store krisetid.

Oppstarten av moderne skogsindustri i Norge

Den norske skogsindustrielle industrien hadde sin oppstart i vassdragsutløpene hvor tømmer ble fløtet ned og derfra oppskåret og eventuelt foredlet før det raskt kunne skipes.

Drammensvassdraget, Skiensvassdraget og Glommensvassdraget var der det var størst industri. Moderne treforedling startet som følge av den andre industrielle revolusjon hvor man fant ut av hvordan kjemiske prosesser på en enklere måte kunne bryte ned trefiber og omdanne det til tremasse. Første norske treforedlingsindustri var Hafslund ved Glommensvassdraget i 1874.³³ Den norske industrielle oppbygningen var preget av utenlandske investeringer.³⁴ Dette gjaldt også treforedlingsindustrien. Borregaard var eid av Kellner-Partington, ett britisk selskap, frem til 1918.³⁵ Borregaard skulle vise seg meget produktiv for Kellner-Partington. I 1909 hadde Borregaard utviklet seg til å bli Norges største industrielle arbeidsplass ifølge Trond Bergh og Even Lange.

Sogner peker på at det var reguleringer mot sentraliseringer av finansene i Norge som var årsak til at det ikke utviklet seg sterkere norsk industri og at det dermed var utenlandske selskaper som kjøpte opp rettigheter i Norge.³⁶ Den nye vitenskapsbaserte skogsindustrien var kapitalintensiv på grunn av nye typer maskiner og krevde dermed sentralisering av ressurser.³⁷ Norske kapitalister, blant annet Kiær, klarte i samarbeid med svensk kapital å grunnlegge Orkla i 1904.³⁸ Det var altså norske industrielle suksesser, men det var likevel innslag av utenlandsk kapital for å kunne investere. Mangelen på kapital førte til tette forbindelser i

³³ Bøhmer, E. (2021, 6.Juli). Treforedling. I Store Norske leksikon. Hentet 03.05.2022 fra <https://snl.no/treforedling>

³⁴ Sogner 2001: 11

³⁵ Nesse, N. (2018, 18.September). Borregaard. I Store Norske leksikon. Hentet 03.05.2022 fra <https://snl.no/Borregaard>

³⁶ Sogner 2001: 15

³⁷ Sogner 2001: 23

³⁸ Sogner 2001: 25

storborgerskapet i Norge for å kunne sikre norske eierskapsandeler i industrien.³⁹

Utbyggingen av skogsindustrien var preget av vertikal integrasjon der selskaper eide flere ledd av næringskjeden fra selve skogen til det ble papir. Knut Sogner hevder at utenlandsk kapital ikke nødvendigvis må tolkes som et svakhetstegn for norsk industri, men at det kan tolkes som at Norge skaffet seg tilgang til utenlandske markeder. Ferdigprodukter som papir hadde et for lite hjemmemarked i Norge og krevde derfor tilgang til utenlandske markeder som eksportprodukt.⁴⁰

Norsk kapital fikk dog en opptur i løpet av første verdenskrig da Norge var nøytralt og norske bedrifter hadde muligheten til å eksportere til et Europa med stort behov for ressurser. Dette gjaldt både matproduksjon og skogsprodukter. Dette gav et oppsving til både Norges bønder og til de nevnte kapitalherrene som Kiær- Solberg familien. Like viktig var det at norsk bankvesen kunne ekspandere sin virksomhet. Det ble både opprettet nye banker og de eldre hadde mulighet til å ekspandere. Dette gjorde at nordmenn hadde en unik mulighet til å kjøpe opp industrien i landet fra utenlandske eiere. Dette resulterte blant annet at Borregaard ble kjøpt opp og omgjort til et norsk aksjeselskap i 1918. Andre eksempler er Hafslund i 1916, og Norsk Hydro i samme periode.⁴¹

Norges skogeierforbund ble stiftet i 1913 for å sikre gode tømmerpriser for norske skogeiere. Før stiftelsen av forbundet ble tømmeret kjøpt på kjøpernes premisser da det ikke var noe organisert tømmer salg. Felles tømmer salg var ekstra viktig for bønder med lite skog som fikk dårligere pris enn de større skogeierne. For at et felles tømmer salg skulle fungere var det viktig at skogeierne satt på kunnskap om markedet slik at ikke kjøperne satt med forhandlingskortene som tidligere. Norges Skogeierforbund ble stiftet som landsdekkende overbyggende organisasjon av vassdragsvise skogeierforeninger.⁴² Norges Skogeierforbund skulle få en sentral rolle i oppkjøpet av Borregaard. Skogeierne var engstelige for at storkapitalistene skulle kjøpe Borregaard og dermed få stor kontroll over tømmerprisene. Olav Nergaard som var leder av Norges Skogeierforbund på den tiden, foretok befaring hos Borregaard før salget i håp om at skogeierne ville få muligheten til å kjøpe Borregaard. Skogeierne skulle samarbeide med Hjalmar Wessel som også tidligere hadde investert i treforedlingsindustri. Borregaard ble et holdingselskap med aksjekapital på 50 millioner. Norges Skogeierforbund sto for 15 millioner og 35 millioner var disponert til

³⁹ Sogner 2001: 32

⁴⁰ Sogner 2001: 40

⁴¹ Hansen 1995: 74-75

⁴² Aavatsmark 1988: 10-12

tegning med Centralbanken og Norges Bank som garantister. Responsen på å tegne aksjer var enorm. Til sammen ble det signert aksjer for 163 millioner hvor Skogeierforbundet stod for 57 millioner. Det ble dermed gjort en reduksjon av tegningene ned til det forhåndsfastsatte beløp på 50 millioner. Norges skogeierforbund satt med 2 av 5 styreseter i Borregaard og 10 av 25 seter i representantskapet.⁴³

Bergh og Lange trakk frem nasjonalfølelsen som viktig årsak til hjemkjøpet av Borregaard og til at Norges Bank stod som innbydere. Det var et kappløp mellom ulike norske interesser. Disse interessene var treforedlingsaktører og skogeiere. For skogeierne var alternativet etablerte treforedlingsaktører som ville fått sterke forhandlingskort med tanke på tømmerprisforhandlinger.⁴⁴ Tømmerprisforhandlingene var særdeles viktig for skogeierne da dette avgjorde hvorvidt det var lønnsomt å avvirke skog. Kampen om Borregaard hadde derfor avgjørende betydning for eierstrukturen og maktforhold i skognæringen.

Oppkjøpet av Borregaard er også analysert av Knut Sogner. Han tok perspektivet til den etablerte treforedlingsindustrien og eierne der. Familien Kiær-Solberg hadde også ønske om å ta del i eierskapet i Borregaard. Etter etableringen av Borregaard i regi av Kellner-Partington, var Kiærfamilien med på å etablere Greaker Cellulose for å skape konkurranse i cellulosemarkedet og å dermed forhindre at Borregaard skulle få for stor markedsrett.⁴⁵ Kiær gikk også inn i Sverige med andeler i Sundsvall Cellulosa AB og Holmsund AB for å skaffe seg mer markedsrett innenfor treforedlingsvirksomheten. Dette viser en utstrakt form for horisontal integrasjon der eliten samarbeidet på tvers for å sikre seg alliansepartnere. Andelene i Sverige var i samarbeid med den rikeste norske treforedlingskapitalisten i Sverige som het G.P. Braathen. Kiær skulle i 1906 også satse i Meråker for å få fotfeste i Trøndelag.⁴⁶ Kiær-Solberg bygde i tillegg Van Severen fabrikken som senere Nordenfjelske Treforedling skulle kjøpe opp.⁴⁷

Kiær-Solberg var i interessegruppe med Fearnley, som var på eiersiden i Union, i kampen om oppkjøpet av Borregaard. Knut Sogner trekker frem at hovedmotivet til den tapende gruppen også var å få Borregaard i norsk eierskap. Gruppen med bøndene og høyesterettsadvokat Hjalmar Wessel aksepterte budet Kellner-Partington gav. Gruppen til Kiær-Solberg bød 5 millioner mindre og tapte dermed kampen. I *Plankeadel* fremstår sammensetningen for

⁴³ Aavatsmark 1988: 16-17

⁴⁴ Hansen 1995: 74

⁴⁵ Sogner 2001: 44

⁴⁶ Sogner 2001: 110

⁴⁷ Sogner 2001: 172

oppkjøpet tilfeldig og på grunn av tette forbindelser mellom Hjalmar Wessel og statsminister Gunnar Knudsen like mye som en nasjonal kamp. Frykten for trustdannelse mellom Fearnley og Kiær-Solberg blir også trukket frem, selv om Sogner hevder at det i denne sammenheng var ikke dette som var intensjonen for samarbeidet dem imellom.⁴⁸ Trustdannelse er ulovlig samarbeid mellom sterke horisontale aktører i et marked hovedsakelig for å kunne styre prisforhandlinger. Hjemkjøpet av Borregaard er nyttig å trekke frem fordi det viser en av de viktigste seirene for Norges Skogeierforbund, samtidig som det får frem hvordan den etablerte industrielite i Norge fungerte med samarbeid på tvers av aktører for å sikre seg markedsmakt. Frykten for trustdannelser var høyst reel for skogeierne.

Strømme Svendsen analyserte som nevnt historien til Union. Union i perioden rundt første verdenskrig kjøpe opp så godt som all treforedlingsindustri i Skiensvassdraget. Dette var nok med på å skape den skepsisen mot at Fearnley, som satt i styret i Union, skulle ta over Borregaard. Union skulle vokse til å bli en av de største treforedlingsaktørene. Union skulle også ha sterk posisjon i Drammensvassdraget med 5 treforedlingsfabrikker der, så vestsiden av Oslofjorden var sterkt dominert av Union.⁴⁹ Union sin utvikling er viktig som en av de dominerende aktørene innenfor skogsindustrien. Skogeierne fryktet som nevnt at storkapitalister som Fearnley skulle dominere skogsindustrien og dermed få mulighet til å presse ned tømmerprisene.

Mellomkrigstiden

Dette underkapitlet vil undersøke internasjonale forhold i skogsindustrien samtidig som at den norske utviklingen i perioden vil bli trukket frem. Mellomkrigstiden skulle vise seg å by på utfordringer i skogsindustrien og økonomien generelt. Elina Kuorelahti har skrevet om hvordan det på 30-tallet utviklet seg et europeisk tømmerkartell i håp om å stabilisere næringen i krisetiden. Hun får også frem hvor liten markedsandel Norge hadde innenfor skogsindustrien. Innad i Norge var skogsindustrien en stor næring, men norsk skogsindustri måtte forholde seg til internasjonale priser som de hadde liten påvirkningskraft på. De nordiske landene Sverige og Finland var dog sterke aktører på markedet. Sverige, Finland og Sovjet produserte til sammen 75% av Europas barskogtømmer.⁵⁰ Gjennom 30-tallet hadde Norge en sterkt synkende eksport av tømmer. I 1930 eksporterte Norge 104 000 000 standard enheter, i 1937 eksporterte Norge 40 000 000 standard enheter. Sverige eksporterte også

⁴⁸ Sogner 2001: 175

⁴⁹ Svendsen 1973: 122-124

⁵⁰ Kuorelahti, E. (2018) Political Economy of International Commodity Cartels an Economic History of the European Timber Trade in the 1930s. Unigrafia: 2

mindre i 1937 enn 1930, men hadde dog en mindre drastisk nedgang. Finland derimot hadde en vekst fra 900 000 000 standard enheter til 1020 000 000 standard enheter.⁵¹ Dette hadde sammenheng med det europeiske tømmerkartellet der hvert land ble tildelt en kvote for hvor mye de kunne eksportere av tømmer. Finland hadde problemer med å kontrollere de private skogsindustrielle selskapene som ønsket å eksportere så mye som mulig. Dette resulterte i at Finland overgikk de kvotene som landet var tildelt i motsetning til den svenske utviklingen.

En av de sterkeste pådriverne for det europeiske tømmerkartellet var Storbritannia. De var importører av tømmer, men ønsket stabil tømmertilgang. De urolige 30-årene medførte sterke svingninger i tilbud og etterspørsel av tømmer. Formålet med tømmerkartellet var å stabilisere disse svingningene. En annen årsak til at Storbritannia ønsket kvotesystem på import av europeisk tømmer var at Storbritannia hadde økende import av Kanadisk tømmer.

Nordamerikansk skogsindustri skulle vokse seg sterkere gjennom 30-tallet og utfordre den europeiske tømmerindustrien. Fra 1929 til 1934 skulle den Britiske importen av kanadisk tømmer øke med 400%. Fra 1932 skulle også den finske importen til Storbritannia få kraftig vekst fra under 400 000 standard enheter til over 600 000 standard enheter.⁵²

Problemet med tømmerkartellet var at det ikke var noen kontrollenhet som kunne sanksjonere mot overtredelse av kvotene. Dette resulterte at det var sterke insentiver for å overgå kvotene som var satt for hver bedrift i et land. Da land overgikk kvotene undergrav dette formålet med ETEC og det resulterte i at ETEC ikke lenger hadde et formål rundt 1938.⁵³ En av de som startet opp ETEC, Egon Glesinger, skulle dog jobbe videre med europeisk tømmer samarbeid videre etter krigen. Det var nå i regi av FNs organisasjon for ernæring og landbruk hvor Egon Glesinger arbeidet for at skogsindustri skulle være en del av programmet. Sverige og Finland var mer interessert i privat regulering enn internasjonale organisasjoners ledelse etter andre verdenskrig. Fra 50-tallet skulle internasjonale tømmerkonferanser starte opp som igjen skulle skape kommunikasjonsmuligheter for kjøp og salg av tømmer og skogsprodukter. Fra 60-tallet skulle også Sovjetunionen, Tsjekkoslovakia og Romania delta i disse konferansene. Disse konferansene fokuserte ikke på fikserte priser eller salgsvolum og drev dermed ikke kartellvirksomhet. Fra 1970-tallet skulle det dog være enkelte trekk av slikt samarbeid i disse internasjonale konferansene.⁵⁴

⁵¹ Kuorelahti 2018: 42

⁵² Kuorelahti 2018: 111

⁵³ Kuorelahti 2018: 219

⁵⁴ Kuorelahti 2018: 235-236

Kuorelahti skrev dermed om hvordan skogsindustrien opererer på det internasjonale markedet. Det er de store aktørene som styrer markedet, og Norge har lite å stille opp med for å påvirke prisene. Norge var ikke en del av ETEC og ble heller ikke medlem av det europeiske fellesskapet i 1973. Den utenforrollen som Norge til dels har valgt er det viktigste premisset for denne oppgaven.

Strømme Svendsen skrev i sitt verk om Union mer spesifikt om den norske utviklingen i mellomkrigstiden. Mellomkrigstiden var tøff for norsk skogsindustri. Det var først i siste halvdel av 20-tallet at produksjonen gikk forbi produksjonen under første verdenskrig. Fremstillingen av tremasse nådde ikke tallene fra krigen. Papirproduksjonen økte med 60%. Disse mellomkrigsårene regnes som rasjonaliseringsårene for skogsindustrien. Det ble i 1918 utviklet en salgsentral for å hindre at produsentene kunne underby hverandre. Sagbruksindustrien gikk gjennom en teknologisk utvikling der de gamle store sagbrukene ble utkonkurrert av mindre motoriserte sirkelsagbruk. Dette gjorde mye sagbruksindustri foreldet.⁵⁵

Vanskelighetene i mellomkrigstiden hang sammen med nye tollgrenser i Europa som gjorde det vanskeligere å få eksportert norske produkter. Et annet problem var teknologisk utvikling som var hemmeligholdt under første verdenskrig i Nord-Amerika og Europa. Spesielt USA hadde kommet mye lenger enn antatt og gjorde mye norsk industri foreldet mot slutten av 20-tallet.⁵⁶ Union og Greaker ble tvunget til å refinansiere sine selskaper sommeren 1922 på grunn av manglende evne til å betale lån. Selskapene måtte selge sertifikat som preferanseaksjer. Dette hang tett sammen med at treforedlingsindustrien var sterkt avhengig av å kunne eksportere. De nye tollgrensene gjorde norske skogsprodukter for dyre for utenlandske kjøpere.⁵⁷ På grunn av pressede økonomiske tider ble det også utløst storstreik i skogsindustrien mai 1921. Dette rammet store bedrifter som Union hardt. I en beretning fra Union var det omtrent umulig å få solgt produkter i 1921.⁵⁸ Deflasjon i økonomien førte også til usikre tider utover 1920-tallet. Engrosprisindeksen for papir falt helt til 1934. Deflasjonen førte til en gjeldskrise i norsk næringsliv. Gjeldskrisen førte til avhengighet av utenlandsk kapital som førte til at blant annet Follum ble solgt til britisk eierskap. Borregaard skulle komme best ut av krisen av de norske bedriftene. Canada og Finland kom sterkere ut av 20-tallet og fikk bygd ut sin treforedlingsindustri. Canadisk økning i papirproduksjon skapte

⁵⁵ Svendsen 1973: 30

⁵⁶ Svendsen 1973: 135

⁵⁷ Svendsen 1973: 140

⁵⁸ Svendsen 1973: 143

vanskeligheter for Union gjennom at dette førte til lavere papirpriser og Union hadde satse sterkt på papir.⁵⁹ Ifølge Bergh og Lange utviklet Finland og Canada seg til stormakter innenfor treforedlingsindustrien gjennom denne tiden.⁶⁰

De fallende papirprisene førte til et nordisk samarbeid mellom finske, svenske og norske treforedlingsaktører om å senke produksjonen for å få opp prisene. Dette samarbeidet varte fra 1927 til 1932. Det utviklet seg i 1932 samtaler om et europeisk tømmerkartell for Sverige og Finland. Norge kom særdeles dårlig ut av 30-årskrisen. Strømme Svendsen refererer til finske treforedlingseksperter som hevdet at norsk treforedlingsindustri lå 10 år bak utviklingen. Krisen førte til at Union igjen måtte nedskrive sin aksjekapital. Dette skjedde repeterende ganger i løpet av 30-tallet på grunn av manglende fortjeneste i selskapet. De eneste selskapene i denne perioden som kunne utdele utbytte på aksjer var Tofte og Borregaard.⁶¹ Til tross for de økonomiske vanskelighetene, kjøpte Union opp små skogsindustrielle aktører i Drammensområdet. Dette handler om at de små aktørene ikke evnet å ha overskuddsdrift i kriseårene.⁶² Rasjonaliseringen tok dermed fart i en tid der norsk treforedlingsindustri trengte modernisering og fortjenesten var mager.

Etterkrigstiden

I denne perioden vil oppgaven undersøke utviklingen av skogindustrien i Norge opp mot en europeisk integrasjon i markedet. Et nordisk perspektiv er også nyttig for å kunne sammenligne utviklingen mellom de nordiske landene. Norge har dog andre forutsetninger for drift enn det Sverige og Finland har, men det er likevel deres industriutvikling som er det letteste sammenligningsgrunnlaget når det gjelder skogsindustri. Hansen undersøkte utviklingen i norsk treforedlingsindustri sammenlignet med finsk og svensk utvikling.⁶³ Aavatsmark skrev om hvordan og hvorfor Norges skogeierforbund bygde opp sin egen skogsindustri. Kort fortalt handlet dette i utgangspunktet om å skaffe seg bedre forhandlingskort for tømmerprisene. Det skulle også gi bedre innsikt i hva som var riktig tømmerprissetting fra et annet perspektiv for Norges skogeierforbund.

⁵⁹ Svendsen 1973: 152

⁶⁰ Bergh og Lange: 143

⁶¹ Svendsen 1973: 163

⁶² Svendsen 1973: 172-173

⁶³ Hansen 1995: 5

Skogindustrien var etter andre verdenskrig eneste norske eksportindustri med infrastrukturen intakt. Tømmer og skogsprodukter var essensielle varer for gjenoppbygging av landet etter andre verdenskrig og fikk dermed en viktig rolle i etterkrigsperioden. I Norge var økonomien sterkt statlig styrt fra 1945 og gjennom 50-tallet. Dette hadde negative konsekvenser for skogbruket da tømmerprisene ble satt for lavt for hva som var økonomisk gunstig for skogeierne. Lave tømmerpriser førte til at det ble underavvirkning av skog og dårlig skogskjøtsel fordi det var lite gevinst i å drive skogen på en ordentlig måte. Lave tømmerpriser førte til stridigheter mellom skogeierne, skogsindustrien og myndighetene.⁶⁴

Ifølge Bergh og Lange førte de lave tømmerprisene til at skogindustrien ikke fikk tilstrekkelig med tømmer for å kunne utnytte potensiale av fabrikkene. Selv om det var ekspansive økonomiske tider, så led skogsindustrien av at de ikke kunne møte etterspørselen etter foredlede produkter. Norges viktigste eksportindustri i samtiden gikk for halv maskin de første årene etter krigen på grunn av begrenset tilgang på tømmer.⁶⁵ Det er dog forståelig at staten ønsket lave tømmerpriser for å kunne bygge boliger, men det førte som nevnt til mindre tilgang på tømmer ved å underby det skogeierne trengte for overskudd ved skogsdrift. Et annet problem var at prisen på skurtømmer ble satt høyere enn prisen til cellulose tømmer for å sikre nok tømmer til boligbygging. Dette førte til at skogeierne heller solgte til sagbrukene enn til treforedlingsindustrien. Staten grep inn og tvang sagbrukene til å gi virke til skogsindustrien. I møte med statsministeren og direktør Meidell virket det som myndighetene innså at deres politikk hadde negative konsekvenser for skogsindustrien.⁶⁶

Aavatsmark hevdet at de lave tømmerprisene førte til at skogeierne måtte finne nye forhandlingskort. Skogeierforbundet opprettet i januar 1955 et organisasjonsfond for å skaffe kapital til å kunne opprette egen skogsindustri.⁶⁷ Dette kom godt til nytte da Norges Skogeierforbund skulle opprette Nordenfjelske treforedling. Årsakene til opprettelsen av Nordenfjelske treforedling var, i tillegg til forhandlingskort, blant annet siden det var mangel på treforedlingsindustri i Trøndelag og et stort overskudd av massevirke som kunne utnyttes.⁶⁸ Det var allerede 5 tresliperier i Trøndelag, så det var også mer naturlig å bygge treforedlingsindustri av den grunn.

⁶⁴ Aavatsmark 1988: 52

⁶⁵ Bergh & Lange 1989: 207

⁶⁶ Bergh & Lange 1989: 208

⁶⁷ Aavatsmark 1988: 66

⁶⁸ Aavatsmark 1988: 85

Avispapirfabrikk ble ansett som det mest gunstige av et utvalg bestående av staten, skogsindustrien og skogeierforbundet. Dette samsvarer med spørsmålet rundt EF lenger ned i oppgaven hvor det står om at avispapir kunne eksporteres tollfritt til EF. Avisfabrikken burde ha eget tresliperi og egen cellulosefabrikk. Planene for Nordenfjelske treforedling viser dermed tydelig en vertikalt integrert bedrift hvor flere ledd i næringskjeden var samlet i samme bedrift. Planene møtte dog motstand fra sagbruksindustrien siden produksjonskapasiteten til Nordenfjelske treforedling krevde 300 000 kubikkmeter norsk trevirke. Dette ville føre til at deres egen tilgang på trevirke ville bli begrenset.⁶⁹ Hansen undersøkte utviklingen i norsk treforedlingsindustri etter andre verdenskrig. Fra 60-tallet skulle norsk treforedlingsindustri tape seg i lønnsomhet på grunn av økt internasjonal konkurranse som førte til at prisene på treforedlingsprodukter falt. Den globale produksjonen av trefibermasse økte fra 33 millioner i 1950 til 51 millioner tonn i 1960. Det gjorde det vanskeligere for de relativt små produsentene i Norge å operere med fortjeneste. Et samlet Europa hadde også lavere vekst på 50- og 60-tallet enn USA.⁷⁰

Norske treforedlingsfabrikker trengte modernisering, men det manglet kapital for slik utbygging. Dette førte til en rekke fusjoner hvor små aktører forsvant fra markedet. Det var derfor en utpreget horisontal integrasjon i etterkrigstiden i håp om å holde seg konkurransedyktig. I tillegg til fusjoner ble det også lagt ned 11 tremasse eller papirfabrikker på 1960-tallet i Norge. Dette var både en del av en rasjonalisering og modernisering av produksjonen samtidig som det var krisetider i norsk treforedling. Inntjeningen i 1962 var for dårlig for norsk treforedling til å dekke ordinære avskrivninger. Likevel økte produksjonen gjennom 60-tallet jevnt. På starten foregikk det som forfatteren kaller en planløs og tilfeldig omstrukturering i næringen.⁷¹ Hvorvidt omstruktureringen i næringen var planløs vil bli vurdert ut ifra kildemateriale lenger ned i oppgaven. Hansen påpekte også om Borregaards utvikling i perioden. Han skrev om at Borregaard satset på videre kjemisk foredling av cellulose ned på molekylnivå. Dette var en måte for Borregaard å håndtere fallende treforedlingspriser, nemlig ved å satse på enda mer spesialisert produksjon.⁷²

⁶⁹ Aavatsmark 1988: 94

⁷⁰ Hansen 1995: 25-26

⁷¹ Hansen 1995: 29

⁷² Hansen 1995: 8-9

Utviklingen av papir mellom 1939 og 1970 viser en annen historie for norsk produksjon enn tømmer. Norsk produksjon av papir gikk fra 0,4 millioner tonn i 1939 til 1,4 millioner tonn i 1970. Produksjonsmengden i Europa hadde en økning fra 10,9 millioner tonn til 38,7 millioner i samme tidsperiode. Prosentvis økning i produksjonsmengden var dermed større for Europa i sin helhet enn Norge. Økningen var enda sterkere i Nord-Amerika med en økning fra 15,7 millioner tonn til 57,4 millioner tonn i denne tidsperioden.⁷³ Ut ifra dette kan en se at den økte produksjonen av papir ikke samsvarer med økt produksjon av tømmer. Det kan sees i sammenheng det Bergh og Lange og Aavatsmark hevdet der lave tømmerpriser i etterkrigsårene blir beskrevet som en årsak til underavvirkning i norske skoger. For Borregaard førte dette til at de fikk en hemmet utvikling selv om det var gode vilkår for norsk treforedling med tanke på høy etterspørsel etter treforedlingsprodukter i Europa. Svendsen påpeker at avfallspapir ble brukt i de første årene etter andre verdenskrig da det var stort behov for tømmer og mangel på tilbud som nevnt. Dette ble her sett i sammenheng med at myndighetene ønsket å stimulere eksport ved å redusere innenlandsk forbruk av nytt papir. Det blir også skrevet om at det stadig var betydelig bruk av avfallspapir på 70-tallet da det var knapphet på råstoff og at kostnadene ved innsamling av avfallspapir var lavere enn produksjonskostnadene for skogsdrift, transport og skogsindustriell produksjon. Prisen på papiravfall var omtrent halvparten av tremasse, så det viste potensiale i gjenbruk av papiravfall. Avfallspapiret fikk ifølge Svendsen en økende rolle i verdensmålestokk. Dette stod i kontrast med samtidens kritikk av industrien hvor det ble satt søkelys på at industrien forsøpelt i stort omfang.⁷⁴

Skogsindustriens betydning i samfunnet

Strømme Svendsen belyste hvilken plass tømmer hadde som ressurs i moderne samfunnet rundt 1970. Tømmer blir her hevdet å ha like betydelig plass som jern og stål i samfunnet. Bruken av trevirke fordelte seg på 43 % til brensel, 36 % til konstruksjonsarbeid og bygninger, 13% gikk til papirmasse og 8% til annen industriell bruk. Norsk produksjon av tømmer lå dog under nivået fra 1937 i 1970. Verdens produksjon av tømmer steg med gjennomsnitt 2% årlig fra 1937 til 1970. Veksten i Europa var laber i denne perioden fra 286 millioner kubikkmeter i 1937 til 311 millioner kubikkmeter i 1970.⁷⁵ I den moderne epoke har papir vært en vesentlig del i utviklingen av åndsliv, skolevesen og utbredelse av kultur. Den industrielle fremstillingen av papir fra tremasse var med på å gjøre dette mulig. Forbruket av

⁷³ Svendsen 1973: 15

⁷⁴ Svendsen 1973: 19

⁷⁵ Svendsen 1973: 12

papir blir hevdet å ha direkte tilknytning til levestandard ut ifra en undersøkelse gjort av OECD der en ser på papirforbruk i sammenheng med BNP.⁷⁶

I 1970 var treforedlingsindustrien på 5. plass med tanke på bidrag til BNP i Norge. Til tross for vekst i industrien var det andre sektorer som vokste raskere i etterkrigstidens Norge.⁷⁷ Dette kan sees i sammenheng med de utfordringene skogsindustrien hadde som følge av lave tømmerpriser og dermed mindre avvirking av skog etter andre verdenskrig. Stridighetene om pris og eksportavgiften som satte brems på mulighetene for investering for treforedlingsindustrien gjorde at de ikke hadde den økonomiske utviklingen de kunne hatt i etterkrigstiden. Til gjengjeld var skogressursene med på å gjenreise bebyggelsen i Norge og hadde dermed en viktig samfunnsrolle. Treforedlingsindustrien måtte derfor vike for andre behov.

EF-spørsmålet

Arne Solbraa, leder i skogeierforbundet på den tiden, skrev i 1972 om Norsk skogbruk og det europeiske felleskapet. Dette ble skrevet for Europabevegelsen i Norge og gir en drøfting av skogeiernes perspektiv på hvordan et medlemskap i EF ville påvirke skogbruket og skogsindustrien. At Solbraa skrev for Europabevegelsen i Norge kan tyde på at han personlig var for norsk medlemskap. Solbraa skrev at halvparten av norsk eksport av treforedlingsprodukter var papir. Avispapir var svært gunstig da dette kunne sendes tollfritt til EF. Eksportøkningen for tollbelagte papirsorter var langt mer beskjeden. EEC var et underskuddsområde for skogsindustrielle produkter, så det var stort potensiale for eksport dersom Norge ville fått tollfri tilgang på markedet.⁷⁸ EEC måtte importere halvparten av trefiberbehovet i sitt område. Halvparten av alle jordbruk i EEC har skog, så det var tett forbindelse mellom jordbruk og skogbruk i EEC på samme måte som i Norge. Privatskog stod for 58% i EEC.⁷⁹

Norge hadde også i økende grad blitt integrert i det europeiske markedet gjennom økende eksport til Europa i forhold til resten av verden. Solbraa viste at norsk eksport hadde økt fra 50% til Europa i 1937 til 80% til Europa i 1969. Ved å avstå fra EF ville den økte avhengigheten av eksport til Europa bli komplisert for norsk skogsindustri. Storbritannia og Danmark søkte også om medlemskap til EF. Dersom disse landene skulle bli medlem og ikke

⁷⁶ Svendsen 1973: 18

⁷⁷ Svendsen 1973: 31

⁷⁸ Solbraa 1972: 10

⁷⁹ Solbraa 1972: 11

Norge ville dette bli komplisert på grunn av viktigheten disse to landene hadde som de to største importland for norsk skogsindustri. Storbritannia og Danmark ville bli tvunget til å sette opp tollgrense mot norsk eksport.⁸⁰

Solbraa belyste også potensiale i norsk skogbruk ble også belyst. Det var beregnet av myndighetene en mulig økning av produksjonsareal i skogbruk i Norge på 83%.

Tilskuddsordninger på nasjonalt nivå ville antageligvis ikke bli berørt av medlemskap i EF da nasjonale tiltak tilsvarende det norske var til stede i EF. Innenfor fellesmarkedet ville fritak for toll øke fortjenesten til norsk produsenter som ville muliggjøre investering i høyere foredlingsgrad, bidra til mer differensiert eksport og økt eksportverdi per kvadratmeter virke.⁸¹ Norge hadde ikke deltatt med multinasjonale konserner i EF slik Sverige, Finland og Nord-amerikanske selskaper har gjort. EF ville dermed kunne dekke en del virkebehov gjennom slike konserner dersom Norge skulle forbli utenfor. Ytre tolltariff fra EF ville kunne beskytte en konkurransemessig svakere norsk skogsindustri mot spesielt Nordamerikansk industri dersom Norge ble medlem av EF. Spesielt høyforedlede produkter vil kunne tjene godt på dette. Masse og papir ble regnet som sårbar sektor sammen med blant annet jern og stål. Norge forhandlet ikke med skogsindustrien som en viktig sektor. Det burde også være i EFs interesse å ivareta skogressursene i Norge på grunn av det store underskuddet av skogsprodukter. Dersom Norge hadde blitt medlem i EF ville norsk skog vært en del av EFs ressursgrunnlag.

Siden Norge endte med å avstå fra medlemskap i det europeiske fellesskapet vil det være nyttig å gå nærmere inn på handelsavtalen Norge inngikk med EF i 1973. *Handelsavtalen og næringslivet: EF*, utgitt av handelsdepartementet er et hefte som ble gitt til industrien for å oppklare hva handelsavtalen inneholdt. Dette var til opplysning for industrien så de kunne omstille seg etter nye bestemmelser før handelsavtalen inntrådte. Handelsavtalen innebar tollettelse på norsk fisk til EF og fra EF enkelte ensidige konsesjoner på landbruksvarer. Etter en overgangsperiode skulle det gjennomføres full frihandel på industrielle varer.

Overgangsperioden ville vare på et sted mellom seks og et halvt og elleve og et halvt år. Fiskaltoll og importtoll skulle fjernes. Fiskaltoll betyr toll basert på konjunktursvingninger i økonomien. I overgangsperioden ville det bli innført piafonder som var visse tak for import i EF. Kvantum som overskred piafondene ville kunne medføre ekstra toll.⁸²

⁸⁰ Solbraa 1972: 7-9

⁸¹ Solbraa 1972: 13-14

⁸² Handelsdepartementet 1973: 4-5

Offentlige støtteordninger stred imot konkurransereglene innenfor EF. Dersom en part brøt disse konkurransereglene kunne det medføre at den andre part kunne innføre beskyttelsestiltak. Frihandelen med Storbritannia og Danmark ville i all hovedsak bli opprettholdt da disse landene var tidligere EFTA medlemmer. For papp og papir ville det bli gjeninnført toll i avtrappingsperioden i handelen med Storbritannia og Danmark. Dette ville være på handel som overgikk en tollfri kvote.⁸³

Svendsen skrev også om betydningen for norsk skogsindustri å ikke bli med i EF. Union hadde interesser primært innenfor skogsindustrien og hadde dermed ikke interesse av jordbrukssubsidier slik Norges skogeierforbund hadde. Svendsen skrev at norsk videreforedling ble hemmet av at Norge ikke ble med i EF. Samtidig skrev Svendsen at Norge som nasjon fikk flere ben å stå på og var dermed mindre avhengig av treforedlingsindustrien som eksportnæring.⁸⁴ For Union hadde medlemskap i EF for Norge betydd at deres produkter ville sluppet en tollmur på 12% for spesialkvaliteter innen trykkipapirsektoren, greaseproof og andre papirkvaliteter. Betydningen av britisk og dansk medlemskap i EF trekkes også frem her. Union hadde salgskontor både i London og København. Her lå det potensiale i å lettere få solgt nye varer dersom Norge hadde blitt medlem av EF.⁸⁵

Norges skogeierforbund

Med tanke på at kildematerialet ble hentet fra arkivet etter Norges skogeierforbund, vil det være naturlig å skrive om hva denne organisasjonen er og hvilke interesser de representerer. Samvirkeutvalget hos det Kgl. Selskap for Norges vel skrev om oppbygningen av ulike norske samvirker i 1979. Ifølge utvalget var det 82 363 eiendommer med over 100 dekar skog. Av disse eiendommene var 54 961 tilhørende medlemskap i Norges skogeierforbund. Medlemmer av Forbundet hadde også 70% andel salgsvolum av tømmer i perioden 1976-1977. Norges skogeierforbund var delt i 20 skogeierforeninger som igjen var delt i 470 lokale skogeierlag.⁸⁶ Samvirkeutvalget belyste også hvilke oppgaver organisasjonen gjør for sine medlemmer. Forbundet har som oppgave å ordne salg av tømmer gjennom et samlet utbud og endelig salgsoppgjør. Med en markedsandel på 70% av salgsvolum, så har denne organisasjonen betydelig påvirkningskraft på tømmerprisene. Forbundet driver også faglig veiledningstjeneste for medlemmene og utarbeidelse av driftsplaner for skog og utmark.

⁸³ Handelsdepartementet 1973: 10

⁸⁴ Svendsen 1973: 196-197

⁸⁵ Svendsen 1973: 239

⁸⁶ Samvirkeutvalget hos det Kgl. Selskap for Norges vel 1979: 23-24

Forbundet kan også bidra med aktiv skogskjøtsel for sine medlemmer og kulturarbeid ifølge Samvirkeutvalget.⁸⁷ På Forbundets egne sider kan en lese at Norges skogeierforbund har som oppgaver å drive næringspolitikk, samfunnskontakt og politisk påvirkning for å bedre rammebetingelser for norsk skogsvirksomhet. Dette gjøres gjennom nettverksdannelser, allianser og dialog med norske myndigheter. Målene for dette type arbeid er vern av privat eiendomsrett, økt verdiskaping og langsiktighet i forvaltningen av skogen.⁸⁸ Skogeierforbundet blir dermed et bindeledd mellom skogeierne og resten av samfunnet gjennom sitt politiske arbeid.

De regionale skogseiersamvirkene jobber med aktiv skogskjøtsel for eierne i samvirket. De kjøper tømmer som de selger videre til sager og treforedling og de eier selv ulike sager og treforedlingsanlegg. Dette gir de ulike skogseierne påvirkningskraft over ulike deler av næringskjeden foruten avvirking av skog. Et samvirket fungerer slik at alle skogseierne som er medlem deler på gevinsten av samarbeidet. Samvirket drev som sagt også aktiv skogskjøtsel. Dette gjøres for eiere som ikke makter eller vil drifte skogen selv.⁸⁹

Vedtektene til Norges Skogeierforbund er også tilgjengelig. Første paragraf omhandler kontoret og generell presentasjon. Andre paragraf omhandler formålet til forbundet. I tillegg til det som tidligere er nevnt er også faglig fremgang for skogeiere nevnt som et formål. Det vil si at forbundet også skal opplyse skogseierne innenfor fagfeltet. I paragraf 4 angående ansvar og oppgaver skal forbundet også kunne mobilisere for assistanse på tvers av de ulike skogssamvirkende ved naturkatastrofer. Skogeierforbundet fungerer dermed også som et sikkerhetsnett for skogseierne. Det er også vedtekter angående de årlige møtene. Det er et møte for representantene kalt representantskapets årsmøte som skal holdes hvert år innen utgangen av juni. Her behandles styrets beretning, det skal fastsettes resultatregnskap og balanse for foregående år, det skal fastsettes godtgjørelse til styrets medlemmer og revisor, vedtas sats for kommende års finansiering av forbundet, foreta valg av styrets leder og eventuelt andre saker som er nevnt i innkalling. Representantskapet har dermed ulike kontrollfunksjoner på det styret foretar seg.⁹⁰

⁸⁷ Samvirkeutvalget hos det Kgl. Selskap for Norges vel 1979: 23-24

⁸⁸ Norges skogeierforbund. (u. å).

⁸⁹ Norges skogeierforbund. (u. å). Skogseiersamvirkene. Hentet 13. Mai. 2022 fra <https://www.skog.no/om-oss/skogseiersamvirkene/>

⁹⁰ Norges skogeierforbund. (28. Mai 2020). Vedtekter Norges Skogeierforbund. Norges skogeierforbund. Hentet 04. Mai. 2022 fra https://skog.no/wp-content/uploads/2020/06/Vedtekter-Norges-Skogeierforbund_09.06.2020.pdf

Konklusjon

Bakgrunnskapittelet har sett på utviklingen av norsk skogsindustri fra slutten av 1800-tallet til etterkrigstiden i Norge frem til rundt 1980. I oppstartsfasen trengte norsk industri utenlandsk kapital for å kunne bygge fabrikker. Norge trengte utenlandsk kapital på grunn av at det var et relativt svakt bankvesen i Norge på den tiden. De norske kapitalistene klarte til en viss grad å samle seg om ulike prosjekter med norsk eierskap i tillegg til de utenlandsk eide bedriftene som blant annet Borregaard. En annen årsak til at Norge trengte utenlandsk kapital handlet også om tilgang på utenlandske markeder. Siden Norge hadde et lite hjemmemarked, var det nødvendig for treforedlingsindustrien å ha tilgang på utenlandske markeder. Tiden frem til og med første verdenskrig skulle vise seg veldig god for norsk treforedlingsindustri. Enkelte norske aktører som Kiær-Solberg, Mathiesen og andre skulle til og med utvide sine virksomheter til Sverige og Finland. Problemene oppsto i mellomkrigstiden da den store depresjonen skapte stor økonomisk usikkerhet. Teknologisk utvikling gjorde at de store eldre norske fabrikkene var overflødige. Den teknologiske utviklingen og de økonomiske vanskelighetene førte til en strukturrasjonalisering av norsk skogsindustri.

Etterkrigstiden frem til 1960 skulle vise seg å være en solid oppgangstid for norsk skogsindustri. Etterspørselen etter skogsindustrielle produkter var høy i gjenoppbyggingen av Europa. Til tross for gode markedsforhold var det tøffe prisforhandlinger om tømmer. Myndighetene var aktivt inne på markedet gjennom prisdirektoratet som kunne styre prisene med fullmakt. Prisen ble satt lavt for å sikre billig tilgang på tømmer til gjenoppbygging. Etter en etterspørselsboom som følge av Koreakrigen skulle det internasjonale tilbudet av skogsindustrielle produkter øke drastisk. De norske skogsindustrielle aktørene klarte ikke lenger å produsere med overskudd. Dette førte til en ny strukturrasjonaliseringsperiode gjennom 60- og 70-tallet. Selv om skogsindustrien var en presset næring, så skulle Norges Skogeierforbund investere i industrien gjennom Nordenfjelske treforedling i Skogn, Trøndelag. Denne industrisatsningen til Norges Skogeierforbund vil være basisen for problemstillingene som blir undersøkt i Kapittel 3 og 4.

Kapittel 3 - Hvordan var situasjonen for skogbruket og skogsindustrien i Norge på tidlig 70-tallet?

Gjennom arbeid med Styre- og arbeidsmøteprotokoller for skogeierforbundet i perioden 1970-74 kan en se ulike problemstillinger skogeierne måtte forholde seg til i samtiden. Av overhengende problemer var det spesielt rasjonalisering og effektivisering, sentralisering, utvidede arbeidsoppgaver for skogeierne, vertikal integrering, manglende avvirkning på grunn av manglende arbeidskraft, nye miljøvernproblemstillinger, endring i transportmuligheter, europeisk integrasjon og statlig innvirkning på markedet som kan betegnes som betydningsfulle for næringen. Fra slutten av 1974 blir også oljekrisen nevnt. Som næringer med store avstander og fraktkostnader var skogbruket og skogsindustrien avhengig av tilstrekkelig med drivstoff for å kunne opprettholde produksjonen. Dette første empiriske kapitlet vil se på de ulike problemstillingene skogbruket og skogsindustrien sto ovenfor. Kapittel 3 undersøker derfor hvilke utfordringer norsk skogsindustri stod ovenfor på starten av 70-tallet og hvordan håndterte Norges skogeierforbund dette.

Fusjonen mellom Nordenfjelske treforedling og Orkla skogsindustri Skogeierforbundet hadde gjennom perioden et økende engasjement i skogsindustrien som resulterte i en endret markedsposisjon. Skogeierforbundet hadde startet Nordenfjelske Treforedling i 1962. Dette selskapet skulle utvikle seg til Norske skogsindustri for å kunne etablere seg på landsdekkende basis. Det var gjennom perioden både fusjoner og samarbeidsavtaler som bygger opp under Norske skogsindustrier som en markedsledende bedrift i Norge. Av de større fusjonene som skjedde i perioden må fusjonen med Orkla Skogsindustri nevnes. Dette var en fusjonsavtale mellom tre bedrifter i første omgang, før disse trengte ekstra kapital for å bygge de maskinene de trengte for moderne treforedling. Disse tre selskapene var Orkla Skogsindustri, Saga Skogsindustri og Namdal Skogsindustri. Disse tre ville samlet ha en aksjekapital på 25 millioner kroner og ble dermed betydelig aktør på markedet.⁹¹ Orkla Skogsindustri hadde allerede betydelig med aksjer i de to andre selskapene.⁹²

⁹¹ Norsk skogbruksmuseum, Elverum. Norges Skogeierforbund. NSMA-ARK-1009. Serie Aa Styre- og arbeidsutvalgsprotokoller. boks 0002. 1970-1973. Styremøte 07.06.1971 Sak 2696

⁹² Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009. Serie Aa. Møte i Arbeidsutvalget 16.01.1973 Sak 2952

Saga Skogsindustri planla fra 1970 utbygging av fabrikk der skogeierforbundet hadde vært med på å lokalisere hvor det var best å bygge fabrikk.⁹³ Dette var en bedrift som investerte og moderniserte. Norges Skogeierforbund hadde også aksjer i Saga Skogsindustri og var dermed interessert i å delta med sin kompetanse på hvor det var best og billigst tilgang på trevirke.⁹⁴

Styret i Skogeierforbundet drøftet i oktober 1971 hvorvidt Nordenfjelske treforedling skulle kjøpe Orklas aksjer i Saga og Namdal. Dette ble drøftet med bakgrunn i at dette var eneste løsning til å få tilstrekkelige midler til utbyggingsplanene for Saga skogsindustri.

Skogeierforbundet gikk da først på grundig befarings hos Sagas sponplatefabrikk og sagbruk før et eventuelt oppkjøp av aksjene. Utbygging av sponplatefabrikker vil bli videre analysert i neste underkapittel. Styrene i de ulike bedriftene var positive til en slik løsning i et møte dem imellom.⁹⁵ I januar 1972 foreslo Glommen Skogeierforening et virkeråd for Orkla, Saga og Nordenfjelske som skulle sørge for at virkeforsyningen til disse industrier skulle optimaliseres. Det skulle være representanter fra industriene, skogeierforeningene og skogeierforbundet. Arbeidsmøte mener at et møte for midlertidige løsninger er bedre enn en oppnevning av et virkeråd. Det var med andre ord ikke gunstig utnyttelse av virkelevering til industriene på daværende tidspunkt. Industrien trengte stabil tilgang på trevirke for å kunne utnytte potensiale.⁹⁶

Som nevnt ovenfor gikk det mot fusjon med Nordenfjelske treforedling og de nevnte selskaper i tillegg til Skarnes Trelast. Fusjonen Orkla Skogsindustri, Saga Skogsindustri, Skarnes Trelast og Nordenfjelske treforedling fikk navnet Norske Skogsindustrier A/S og var satt til gjennomføring 1. januar 1972.⁹⁷ Sammenslutningen økte aksjekapitalen fra 64 millioner til 85 millioner norske kroner. Skogeierorganisasjonen eide 48% som betyr at de hadde betydelig makt i styret. De øvrige landbruksorganisasjoner sørget for en majoritet på 57%. Ivar Aavatsmark, som var administrerende direktør i Skogeierforbundet, ønsket at Skogeierforbundet skulle kjøpe opp aksjer slik at Skogeierorganisasjonen ville eie over 50 % av aksjekapitalen. Det var noe arbeidsutvalget sa seg enig i.⁹⁸ Denne sammenslutningen skaffet Skogeierforbundet en sterk posisjon i skogsindustrien og var med på å befeste Forbundets nye industrielle formål. Skogeierforbundets industrielle ambisjoner er et godt

⁹³ Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009. Serie Aa. Styremøte 30.01.1970 Sak 2462

⁹⁴ Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009. Serie Aa. Styremøte 01.07.1970 Sak 2560

⁹⁵ Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009. Serie Aa. Styremøte 05.10.1971 Sak 2735

⁹⁶ Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009. Serie Aa. Møte i arbeidsutvalget 07.01.1972 Sak 2785

⁹⁷ Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009 Serie Aa. Styremøte 26.11.1971 Sak 2766

⁹⁸ Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009 Serie Aa. Møte i arbeidsutvalget 16.01.1973 Sak 2952

eksempel på den vertikale integrasjonen der skogeierne ønsket å kunne få mer kontroll over pris. Dette skulle brukes aktivt i prisforhandlinger der Norske skogsindustrier ble tilbudt egne priser dersom forhandlingene stagnerte. Dette skjedde blant annet i januar 1972 da det var prisforhandlinger med treforedlingsindustrien angående provisjon. Dersom det skulle være uenigheter angående pris gav styret formannen fullmakt til å ta kontakt med Nordenfjelske Treforedling for at de skulle gå ut med egen pris.⁹⁹

Starten av 70-tallet var preget av til tider tøffe prisforhandlinger mellom skogeierne og skogsindustrien der staten grep inn for å skaffe orden. 9. november 1971 var det brudd i forhandlingene om pris mellom skogeierne og treforedlingsbedriftene. Skogeierne foreslo å løse det gjennom lokale forhandlinger istedenfor gjennom myndighetene. Det var fare for at det endte i tvungen voldgift som var og er måten myndighetene griper inn for å løse konflikter om pris. I mellomtiden ville bartrevirke som det var konflikt om bli levert til treforedling med betingede priser.¹⁰⁰ Det ville si at prisene ville bli avgjort ved fremtidig forhandling så partene handlet på en uviss sum. Prisene på tømmer hadde blitt satt lavt i etterkrigstiden for å kunne bygge opp en konkurransedyktig industri. Dette gikk dog på bekostning at skogeierne og måten drev skogen på. Lave priser på tømmer gjorde det lite økonomisk å drive aktiv skogskjøtsel. Dette stod det om i *Under kroners tak* hvor det ble nevnt at Prisdirektoratet hadde reguleringsfullmakt i markedet. Prisdirektoratet kunne også forby stans av produksjon der parter motstride seg prisbestemmelsene. Prisloven av 1947 gav Kongen rett til å bestemme pris og dermed delegere ansvar. Av konkrete eksempler som trekkes frem av Aavatsmark er prisavtalen fra 1945 hvor lønnen til skogsarbeiderne økte betydelig mer enn det tømmerprisen gjorde. De økte kostnadene gjorde det vanskelig å drive lønnsomt skogsarbeid for eierne. For skogsindustrien var denne situasjonen mer gunstig. Det var lavere tømmerpriser i Norge enn Sverige og Finland. Dette gav norsk skogsindustri en konkurransefordel.¹⁰¹

Det var harde prisforhandlinger på tidlig 50-tallet. Det førte til at Skogeierne skaffet seg et organisasjonsfond i 1955 for blant annet å kunne spare til investering i industrien og dermed stå på begge sider i forhandlingene om tømmerprisene. Den statlige innblanding var direkte utslagsgivende for dette inntoget i industrien.¹⁰² Den statlige innblanding i tømmerprisene ser en spor av på tidlig 70-tallet også. I januar 1973 mottok Skogeierforbundet brev fra

⁹⁹ Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009 Serie Aa. Styremøte 24.01.1972 Sak 2790

¹⁰⁰ Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009. Serie Aa. Styremøte 26.11.1971. Sak 2750

¹⁰¹ Aavatsmark 1988: 51- 55

¹⁰² Aavatsmark 1988: 63-66

Prismyndighetene om at de fortsatt skulle bestemme tømmerpris.¹⁰³ Mer drastisk ble det senere på året at prismyndighetene vurderte makspriser på trelast og restriksjoner av eksport for å sikre det innenlandske behov av trevirke. Blant årsakene til denne situasjonen var at det ikke var kommet frem til enighet mellom Trelastbrukenes felleskontor og Forbrukerdepartementet om noteringspriser. Staten gikk da inn for å trygge det innenlandske behov. En annen mulig forklaring var at verdensøkonomien gikk inn i en lavkonjunktur i 1974 som var den verste siden andre verdenskrig. Bergh og Lange hevdet at dette fikk konsekvenser for treforedlingen gjennom samarbeidsavtaler mellom ulike aktører. Det var blant annet et samarbeid mellom Union, Follum, Saugbruksforeningen og skogeierforeningene om et sulfatprosjekt fra 1973. Alle tre selskapene var innenfor de 5 største produsentene av papir. Så et slikt samarbeid vitner om et behov for å slå sammen ressurser i norsk treforedling.¹⁰⁴ Borregaard tok del i satsingen fra 1975 etter å ha solgt seg ut av utenlandske prosjekter som frigjorde kapital.¹⁰⁵ I en internasjonal lavkonjunktur var det kanskje naturlig at myndighetene ønsket å sikre innenlandsk behov for en så viktig vare som trevirke. Ved å stenge ute andre kjøpere kunne dermed innenlandske kjøpere av trevirke få billigere pris. Dette gjorde at Skogeierforbundets styre måtte gjøre tiltak. Dersom det skulle innføres makspriser eller eksportrestriksjoner ville styret ha fullmakt til å iverksette innskrenkning, stans eller omlegging i avvirkning og levering av tømmer fra medlemmene. Dette ble skrevet i Paragraf 8, 3. ledd i vedtektene til skogeierforbundet. Forbruker- og administrasjonsdepartementet vurderte makspris dersom prisene steg med 7,5 % på gjeldende veiledende noteringspriser for trelast. Denne mulige statlige intervensjonen skapte stor uro for årsmøtet med tanke på prisene for skurlast.¹⁰⁶

Skogeierforbundet sitt kraftigere inntog i industrien skapte dog også problemer innad med tanke på forholdet til skogeierforeningene, dette kom frem i arbeidsutvalget 9. mars 1973. Foreningene hadde fått svekket tillit til styret etter spesifikke saker som den felles datasentralen med treforedlingsindustrien og sammenslutningen med Saga Skogsindustri og Orkla Skogsindustri. Den felles datasentralen med treforedlingsindustrien vil bli forklart under. Informasjon burde bedre spres ut til foreningene. Denne informasjon fra enkelte foreninger (Lågendalen, Vestfold, Telemark og Nidarå) skulle sendes til styret og alle

¹⁰³ Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009. Serie Aa. Møte i arbeidsutvalget 16.01.1973. Sak 2958

¹⁰⁴ Svendsen 1973: 198

¹⁰⁵ Bergh & Lange 1989: 286

¹⁰⁶ Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009. Serie Aa. Styremøte 15.06.1973. Sak 3068

foreningene.¹⁰⁷ Det var altså flere saker som gjorde at spesifikke foreninger fikk svekket tillit til styret. Det problematiske med sammenslutningen var at Skogeierforbundet ble sittende med aksjene og fikk fortjenesten av industrien samtidig som foreningene tok store deler av kostnadene.

Den svekkede tilliten til styret var noe som fikk styret til å gjøre tiltak. Skogeierforeningene tok blant annet over aksjene til forbundet i den felles datasentralen.¹⁰⁸ Den felles datasentralen var et samarbeidsprosjekt mellom skogbruket og skogsindustrien der de skulle ha felles eierskap i en datasentral som skulle forene disse næringene. Dette er også et eksempel på effektiviseringen og rasjonaliseringen som skjedde i samtiden. Disse to næringene var tett forbundet og hadde derfor stor nytte av å samle sitt datamateriale på samme sted. Planene for felles datasentral startet i februar 1971 og var et forslag fra et utvalg bestående av representanter fra Skogeierforbundet, Norges Treforedlingsråd, Trelastbrukenes felleskontor, Skogbrukets datasentral og Drammensvassdragets datasentral. At utvalget besto representanter fra så mange ulike parter vitner også om at det var tettere samarbeid enn det hadde vært tidligere som blant annet fra 50-tallet da det var harde priskriger. Selskapet bak den felles datasentralen skulle bestå av Skogeierforbundet, Treforedlingsrådet, Trelastbrukenes felleskontor og wallboardfabrikkenes felleskontor.¹⁰⁹

Innbetalingen av aksjekapitalen falt på skogeierforeningene, dette er sannsynligvis en av grunnene til at de ønsket at de beholdt eierskapet istedenfor Skogeierforbundet. De ønsket også at det var dem og ikke styret som pekte ut representanter til datasentralen.¹¹⁰ Dette er et eksempel på stridighetene innad i skogeierforbundet der foreningene ønsket mer kontroll selv. Sentrum mot periferi er tydelig gjenganger i hvilke utfordringer som Norges skogeierforbund stod ovenfor på starten av 70-tallet.

¹⁰⁷ Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009. Serie Aa. Møte i Arbeidsutvalget 09.03.1973. Sak 2984

¹⁰⁸ Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009. Serie Aa. Styremøte 06.04.1973. Sak 3021

¹⁰⁹ Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009. Serie Aa. Styremøte 11.02.1971. Sak 2635

¹¹⁰ Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009. Serie Aa. Styremøte 08.02.1973. Sak 2967

Sentralisering og effektivisering

Det var som nevnt en rekke fusjoner mellom ulike selskaper for å kunne bygge moderne fabrikker hvor produksjonsmengden var konkurransedyktig. Det ble også bygget en rekke sentralsagbruk som kunne dekke større områder av trevirke. Dette kan en se fra januar 1970 da styret blir bedt om å tegne aksjer for 100 000 kr i Nidarås sentralsagbruk. Da var det snakk om 60 000 kvadratmeter årsforbruk av tømmer.¹¹¹ I 1972 var det også planer om utbygging av sentralsagbruk. Det første var på Romerike hvor det var planer om at Nedre Glommen skogeierforening skulle gjennomføre en overtakelse av A/S Skurlast ved Gardermoen i lag med 5 allmenninger på Romerike. Dette ga arbeidsutvalget tilslutning til. Dette skulle fungere som sentralsagbruk for romeriksbygdene samt allmenningene og ville sørge for mer rasjonell tømmerfordeling og passet derfor inn i et helhetsbilde for effektiviserte og moderne løsninger.¹¹²

Det var også planer om utbygging av sentralsagbruk på Toten. Det var et generelt ønske om utbygging av skogsindustri som lå til grunn for at arbeidsutvalget var positive til dette. Dette var et samarbeid mellom Mjøsen Skogeierforening og allmenninger på Toten med utgangspunkt i virke fra vestre side av Mjøsa. Det måtte dog vurderes i en større regional sammenheng gjennom et utvalg.¹¹³ Dette var en generell trend at utbyggingsplaner måtte passe i et helhetsbilde for utnyttelse av trevirke. Rasjonell utbygging krevde at lokaliseringen av nye fabrikker optimaliserte utnyttelsen av virke. Dette handler om kostnader tilknyttet transport av tømmer og deretter transport av treforedlingsprodukter. Det er sannsynlig at Norges Skogeierforbund også tenkte et helhetsbilde på grunn av at de skulle beskytte interessene til alle sine medlemmer som ønsket å få solgt tømmer.

Kryssfiner- og sponplater var det også mye utbygging av industri for. Det ble blant annet prosjektert en fabrikk for konstruksjonskryssfiner i samarbeid mellom Berger Langmoen, Borregaard og Glommen skogeierforening i januar 1970.¹¹⁴ Borregaard var som tidligere nevnt en av de større treforedlingsaktørene. De var i all hovedsak mer vennligsinnede ovenfor skogeierne enn andre treforedlingsaktører på markedet når det gjaldt prisforhandlinger, men også skogeiernes inntog i industrien.¹¹⁵ Dette blir også nevnt av Bergh og Lange på grunn av

¹¹¹ Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009. Serie Aa. Møte i arbeidsutvalget 14.01.1970. Sak 2441

¹¹² Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009. Serie Aa. Møte i arbeidsutvalget 30.08.1972. Sak 2886

¹¹³ Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009. Serie Aa. Møte i arbeidsutvalget 30.08.1972. Sak 2887

¹¹⁴ Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009. Serie Aa. Styremøte 30.01.1970. Sak 2460

¹¹⁵ Aavatsmark 1988: 55

representantene fra skogeierne i styret til Borregaard.¹¹⁶ Borregaard hadde vært villig til å betale høyere tømmerpris enn resten av treforedlingsindustrien i etterkrigstiden.¹¹⁷

Dette prosjektet fikk en oppfølgingssak i januar 1972 da Glommen skogeierforening søkte om ekstra støtte til dette fellesprosjektet med Berger Langmoen og Borregaard. Prosjektet utviklet seg til å kreve trevirke fra store deler av Østlandet. Ønsket var at Skogeierforbundet skulle dekke 25% av resterende beløp. Selv skulle de dekke 50% og Mjøsen skogeierforening skulle dekke 25%. Styret utsatte hvorvidt de var villig til å gi ekstra støtte til dette prosjektet.¹¹⁸ I mars samme år ble det bevilget 31 000 fra Skogeierforbundet. Det tilsvarte den summen Glommen Skogeierforening ønsket fra Forbundet.¹¹⁹ Prosjektet viste seg dog å ikke kunne gjennomføres grunnet for lite tilgang på virke.¹²⁰ Saken viser likevel samarbeidsviljen på tvers i treforedlingsindustrien. De var villige til å slå sammen midler for å kunne modernisere fabrikkene. Uheldigvis var det ikke alltid tilstrekkelig med virke for å kunne drive moderne industrianlegg. Tilgang på trevirke var et reelt problem i årene etter andre verdenskrig som førte til import av virke fra Sverige som nevnt tidligere av Bergh og Lange i deres verk om Borregaard.¹²¹

Sponplateindustrien var nevnt ved en rekke saker. Det ble blant annet nevnt ved ansettelsen av en teknisk konsulent på grunn av de ulike måtene Skogeierforbundet satset innenfor skogsindustrien. Det var ønskelig med undersøkelser og vurderinger angående industriutbygging. Dette gjaldt blant annet en sponplatefabrikk for eikevirke på Sørlandet.¹²² Det ble i desember 1972 vurdert nedleggelse av sponplatefabrikk på Salten. Skogeierforbundet måtte se etter andre muligheter for utnyttelse av virke i dette tilfellet. Det ble også vurdert videre drift dersom det var mulig å få tak i virke fra Sverige.¹²³ Det ble derfor fra januar 1973 vurdert å bygge sponplatefabrikk Nordenfjells som skulle dekke dette behovet etter nedleggelse av sponplatefabrikken på Salten. Nordenfjells ville derfor dekke et større område både for virke og produkter. Rognan sponplatefabrikk på Salten skulle holde drift ut 1973/74.¹²⁴ Dette viser igjen den type sentralisering som var i samtiden der mindre anlegg ikke lenger klarer å opprettholde lønnsom drift. Denne saken tok dog en vending da

¹¹⁶ Bergh & Lange: 221

¹¹⁷ Bergh & Lange: 212-213

¹¹⁸ Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009. Serie Aa. Styremøte 24.01.1972. Sak 2796

¹¹⁹ Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009. Serie Aa. Styremøte 13.03. 1972. Sak 2822

¹²⁰ Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009. Serie Aa. Møte i arbeidsutvalget 26.06.1972. Sak 2881

¹²¹ Bergh og Lange 1989: 221

¹²² Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009. Serie Aa. Styremøte 30.08.1971. Sak 2724

¹²³ Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009. Serie Aa. Styremøte 15.12.1972. Sak 2931

¹²⁴ Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009 Serie Aa. Møte i arbeidsutvalget 16.01.1973. Sak 2948

myndighetene brøt inn i markedet ved at regjeringen støttet gjenoppbygging av fabrikk i Hattfjelldal for å dekke markedet i Salten. Dette var imot Skogeierforbundets helhetsvurdering for best utnyttelse av virke og de skulle derfor sende et brev til regjeringen angående dette.¹²⁵ Denne saken viser derfor også hvordan myndighetene fortsatt aktivt påvirket skogsindustrien og skogbruket. Bendiksen, Moen og Tingstad belyste sponplatesatsningen til Norges skogeierforbund. De pekte på stadig synkende priser for sponplater på grunn av økt bruk av biprodukter fra sagbruk. Dette presset markedet for norske aktører og kan ha sammenheng med utviklingen for sponplatefabrikken på Salten. Norges skogeierforbund hadde suksess med Saga Skogsindustri A/S som var tett tilknyttet skogeiereide Våler skurlag og fikk biprodukter fra skurlastproduksjonen der.¹²⁶ Slike integrerte løsninger var en del av Norges skogeierforbunds ønske om helhetlige løsninger for å møte hard internasjonal konkurranse.

Myndighetene diskuterte aktivt skogsindustrien og skogbruket. Industridepartementet avholdt en rekke møter i 1970/71 angående strukturelle problemer i skogsindustrien. Det krevdes modernisering for best mulig utnyttelse av norsk skogsvirke. Saken ble også tatt opp i Stortinget.¹²⁷ Moderniseringsbehovet det er snakk om var noe som også ble tatt opp i Skogeierforbundet som nevnt over i Kapittel 2. Behovet for større fabrikker som kunne produsere mer effektivt var bakgrunnen for sentralsagbrukene og fusjonene i skogsindustrien generelt. Arbeidsutvalget sa seg også enig i strukturproblemene tatt opp i Industridepartementet i et møte i mai 1972.¹²⁸ Moderniseringsbehovet kommer også tydelig frem i innstillingen til Stortinget nr. 296 fra 1972 til 1973 som vil utdypes i kapittel 4. Her blir skogsindustrien beskrevet som en industri hvor rasjonalisering var nødvendig.¹²⁹

Myndighetene grep også aktivt inn i debatten rundt strukturen av Norske Skogsindustrier A/S. Regjeringen godtok ikke at statens skoger ikke hadde et styresete i Norske Skogsindustrier A/S i oktober 1973. Saken måtte drøftes vidt på et formanns- disponentmøte.¹³⁰ På grunn av størrelsesordenen Norske skogsindustrier kom på gjennom ulike sammenslåinger og utbygginger krevde regjeringen innsyn i deres virksomhet. Skogeierforbundet ønsket å finne muligheter for å løse dette på uten å gi myndighetene et styresete i bedriften. Styret var

¹²⁵ Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009. Serie Aa. Styremøte 08.02.1973. Sak 2972

¹²⁶ Bendiksen et. al. (1976): 62-63

¹²⁷ Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009 Serie Aa. Styremøte 24.04.1972. Sak 2834

¹²⁸ Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009. Serie Aa. Møte i arbeidsutvalget 12.05.1972. Sak 2858

¹²⁹ Innst. St. nr. 296. (1972-1973): 962

¹³⁰ Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009. Serie Aa. Møte i arbeidsutvalget 30.10.1973. Sak 3125

allerede satt tidligere på året, så det var ikke ønskelig å rokkere på strukturen. En løsning fra Skogeierforbundet var at en representant fra staten ville bli oppnevnt til kontrollutvalget i Norske skogsindustrier. Det har blitt drøftet ulike alternative til hvordan norske skogsindustrier bør styres og hvilken innflytelse skogeierforbundet skal ha og hvordan representasjonen bør ordnes på.¹³¹ Dette var dog en mulighet som skogeierforbundet kunne akseptere.

Behovet for modernisering ble også nevnt av Svendsen. Han hevder at de store rasjonaliseringene i industrien ville komme på 70-tallet på grunn av synkende priser på skogsprodukter som følge av økt internasjonal konkurranse.¹³² Myndighetene hadde mest sannsynlig et ønske om å påvirke hvilke aktører som skulle dominere skogsindustrien og ønsket derfor et styresete i Norske Skogsindustrier A/S da disse skulle utvikle seg til å bli markedsledende i Norge. Behovene for modernisering ble også skrevet av Langfald. Her hevdes det at stordriftsfordelene var i favør av fabrikker som produserte minst 150 000 tonn pr. år. Det ble hevdet at fabrikkene i andre land var gjennomgående større enn i Norge.¹³³ Jens Lange Lyches filosofi rundt strukturrasjonaliseringen i Norge for skogsindustrien kan trekkes inn i denne sammenheng siden han hevdet at norske skogsindustrielle aktører måtte rasjonalisere strukturen for å konkurrere med finske og canadiske aktører med større virkestilgang.¹³⁴

Miljøvern

Det var i perioden også et økende engasjement i samfunnet for vern av naturen. Dette reduserte ressursgrunnlaget for skogbruket og dermed skogsindustrien med bakgrunn i vern av skogsområder. Miljøvern i seg selv vil ikke bli diskutert, denne oppgaven tar utgangspunkt i hvilke konsekvenser det hadde for skogsindustrien som tydelig trengte miljøverntiltak mot utslipp. Det var en rekke henvendelser fra Miljøverndepartementet til Skogeierforbundet. En sak som var gjentakende handlet om vern av Oslo-marka for skogsarbeid. Dette gjaldt blant annet en henvendelse til Arbeidsutvalget 26.06.1972. Den omhandlet en flerbruksplan for Oslo-marka. Arbeid i Oslo-marka skulle foreligge rådgivende utvalg for Oslo-marka før aksjon. Skogeierforeningene skulle helst avstå fra slik aktivitet. Denne endring stammet fra miljøverndepartementet. Med andre ord måtte skogsarbeid innom rådgivende utvalg før det

¹³¹ Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009. Serie Aa. Styremøte 14.12.1973. Sak 3155

¹³² Svendsen 1973: 32

¹³³ Langfald 1976: 16

¹³⁴ Gervin 1973: 89

kunne utføres.¹³⁵ Dette viser at andre interesser enn skogbruk fikk førsteprioritet i Osloområdet som både er et sentralt og stort skogsområde der det ville vært gode hogstmuligheter. Friluftinteressene i Osloområdet fikk dermed en lovfestet beskyttelse mot skogbruket.

I et tidligere styremøte 24. april kom temaet om vern av skogsområder også frem. Det ble innført et tidsbegrenset forbud mot byggearbeid, eiendomsdeling og skogsdrift i by- og tettstedsnære områder. Under en konferanse om skogbruk og friluftsliv som Skogselskapet arrangerte i Elverum 13. og 14. april ble lovutkastet drøftet. Det ble antydning å supplere skogproduksjonsloven med bestemmelser som skulle regulere forholdet mellom skogbruk og friluftsliv. Styret vil bestemt gå imot lovutkastet. Det ville komme uttalelse fra Arbeidsutvalget basert på uttalelser fra foreningene.¹³⁶ Arbeidsutvalget var enig med styret om å være sterkt imot det tidsbegrensede forbudet. Arbeidsutvalget mente også at saken var av den betydning at den burde tas opp på årsmøtet.¹³⁷ Forbud mot byggearbeid, eiendomsdeling og skogsdrift i by-tettstedsnære områder ville fordyre skogsdriften da en så måtte hogge tømmer i mer perifere områder for så å frakte det til by eller tettsted for foredling. Dette ville medføre økte transportkostnader for en næring som alle var presset økonomisk. Beskyttelse mot skogsdrift stod som nevnt dog sterkt og viser de ulike interessene befolkningsgrupper har for skogen. Skogen er ikke bare en naturressurs, men også et sted for rekreasjon og utfoldelse av friluftsliv. Saken ble også videre tatt opp på styremøte 12. juni. Angående det midlertidige forbudet mot eiendomsdeling, byggearbeid og tiltak i forbindelse med skogsdrift i by- og tettstedsnære områder så ga Norges Skogeierforbund uttalelse om at midlertidig forbud er strengt og at en heller legger seg på samarbeidslinjen som har vært tidligere. Forbud vil skape stor usikkerhet for fremtiden i bygdene. Et forbud ville ikke være forenlig med gjeldende retningslinjer. Det ble også trukket frem at forbudet går ut over råstoffgrunnlaget for norsk skogsindustri. Styret mente det var fullt mulig å forene skogsdrift og friluftsliv etter datidens gjeldende bestemmelser.¹³⁸ Samarbeidslinjen som hadde vært tidligere var da antageligvis ikke tilstrekkelig for at de friluftinteresserte følte at deres interesser ble ivarettatt.

Disse sakene fra styre- og arbeidsmøteprotokollene viser hvilken betydning lovbestemmelser angående naturen hadde for skogeierne og deres virksomhet. De samarbeidsløsninger som hadde vært tidligere var mer smidig for skogeierne, men det utgjorde dog et potensiale for

¹³⁵ Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009. Serie Aa. Møte i arbeidsutvalget. 26.06.1972. Sak 2879

¹³⁶ Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009. Serie Aa. Styremøte 24.04.1972. Sak 2832

¹³⁷ Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009. Serie Aa. Møte i arbeidsutvalget 12.05.1972. Sak 2851

¹³⁸ Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009. Serie Aa. Styremøte 12.06.1972. Sak 2876

ødeleggelse av tur og friluftsområder for den generelle befolkningen. Skogeierne følte seg nok dog lite imøtekommet med tanke på hvor viktig ressursgrunnlaget var for deres drift.

Vern av naturområder gjaldt ikke bare områder nær tettbebygde strøk, det gjaldt også fjellområder. Fra kommunaldepartementet kom det brev 22. mars om at planlegging av fjellområder kom under samme lovgivning som strandområder. Dermed var det vedlagt endringer i Strandloven som var til vurdering. Uttalelsen fra Arbeidsutvalget skulle baseres på synet på saken i skogeierforeningene.¹³⁹ Arealet for fri hogst ble derfor ytterligere innskrunpet. Dette handler om de ulike perspektivene og endrede perspektiver som rådet for hvordan en skulle forpakte naturen. I likhet med skogen er fjellområder et sted friluftinteresserte finner rekreasjon og utfoldelse av friluftsinnteresser.

Miljøaspektet rammet ikke bare avvirkningsmulighetene i norske skoger, det rammet også skogsindustrien. Cellulosefabrikken på Ranheim ble på 70-tallet lagt ned da fabrikken var gammel og ikke lenger kunne møte strengere krav til rensing av utslipp som nye miljøforskrifter fastsatte. I 1971 kom Lov om «Vern mot vannforurensning» med pålegg om konsesjon for utslipp til vann. Det ble opprettet et departement for miljø- og naturvern i 1972 og i 1974 ble det Statens forurensningstilsyn opprettet. Geir Pollen hevdet at treforedlingsbransjen ble sett på som en av de verste «miljøsynderne» og ble tidlig regulert av det nye lovverket.¹⁴⁰ Miljøspørsmålet rammet investeringsmulighetene. De nye miljøkravene medførte omstillinger i treforedlingsindustrien og ikke alle bedriftene hadde økonomisk kapasitet til å kunne investere det som var nødvendig for å nå de nye miljøkravene. De investeringene som måtte gjøres medførte nøye gjennomtenking da det var en industri som allerede var gjennom en strukturrasjonalisering for å modernisere fabrikkene.¹⁴¹ Langfald belyste også kravene til miljøvern. Her står det at de store investeringene som måtte gjøres for å minske forurensningene ville kreve en strukturrasjonalisering for at de investeringene som måtte gjøres kunne gi en varig og god utnyttelse. Langfald nevnte at det er andre forhold som var viktigere for strukturrasjonalisering, men at myndighetenes miljøvernkrav gjorde denne prosessen mer påskyndet.¹⁴² Miljøaspektet påvirket dermed både mulighetene for avvirkning av skog og strukturrasjonaliseringen av skogsindustrien. Det skal likevel sies at miljøvern og nyere hogstmetoder er veldig viktig for å ivareta skogen.

¹³⁹ Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009. Serie Aa. Styremøte 24.04.1972. Sak 2833

¹⁴⁰ Pollen 2007: 98-99

¹⁴¹ Pollen 2007: 101

¹⁴² Langfald 1976: 16

Endring i transportmidler

Det ble i 1973 varslet rasjonering av oljeprodukter i landet på grunn av oljekrisen forårsaket av arabiske oljeprodusenter som kuttet produksjon. Dette blir nevnt av Geir Pollen som skrev at dette var begynnelsen på bruken av begrepet energiøkonomisering. Energisparing ble essensielt i industrien. For norske skogsindustrier ved Skogn betydde dette ombygging av papirmaskinene slik at de kjørte ny teknologi i form av termomekanisk masse. Metoden for fremstilling av termomekanisk masse beholdt bedre fiberstrukturen i trefibrene enn den gamle slipesteinen gjorde. Dermed sparte fabrikken i Skogn mye på mindre forbruk av tømmer i forhold til sine konkurrenter.¹⁴³ Ved forestående rasjonering av oljeprodukter var det viktig at skogbruket ikke fikk redusert sin tilgang på drivstoff. Tilstrekkelig med drivstoff var ansett som livsviktig for næringen.¹⁴⁴ Drivstoff var ikke bare viktig for skogsmaskiner, men det var også viktig for å kunne få transportert først tømmer, så treforedlingsprodukter. Oljekrisen førte dermed både til omstilling som nevnt i langt fra stammen, men også lobbyisme for å sikre seg så mye olje som mulig.

I perioden var det ikke bare oljeprisene som endret seg, men det var også en annen større endring med tanke på transport i skogsindustrien. Fløtningens tid i Glommen var snart over. Arbeidsutvalget var ikke villig til å skrive under på en ny 5 års kontrakt på grunn av endret struktur i industrien. Dette gjaldt både kjøpere av tømmer og transport av tømmer. Innenfor transport var det muligheter for tilbud på transport fra NSB.¹⁴⁵ Fløtingen var et symbol på skogsindustrien i Norge som var organisert etter vassdrag. Transport via jernbane var dog en mer moderne løsning for skogsindustrien. Det var en raskere måte å transportere tømmer på, samtidig som det var en tryggere måte å transportere tømmer på. Overgangen fra fløtingen til jernbane eller lastebiler krevde dog mer energi som passet dårlig med energikrise forårsaket

¹⁴³ Pollen 2007: 94-97

¹⁴⁴ Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009. Serie Aa. Styremøte 14.12.1973. Sak 3175

¹⁴⁵ Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009. Serie Aa. Møte i arbeidsutvalget 05.09.1973. Sak 3102

Konklusjon

Kapitel 3 har sett på ulike problemstillinger som fantes i samtiden. En av de mest sentrale problemstillingene var behovet for modernisering i skogsindustrien og bedre utnyttelse av skogsvirke. Moderniseringen i skogsindustrien var også i myndighetenes interesse. Dette kommer frem både gjennom lovbestemmelser og uttalelser til skogeierforeningen. Tiltak som ble gjennomført av industrien selv og Norges Skogeierforbund var samarbeidsordninger for å kunne samle kapital til moderne fabrikker som kunne produsere mer effektivt. Gjennom Nordenfjelske treforedling ble skogeierforbundet en ledende aktør innenfor den skogsindustrielle næringen. Skogeierforbundet fusjonerte som nevnt med Orkla skogsindustri. Dette var blant de største moderniseringsprosjektene i samtiden. Gjennom kildematerialet kan en tydelig se at Norges Skogeierforbund arbeidet nøye med hvordan de bygget fabrikker ut ifra hvor det var mest gunstig i et helhetsbilde.

Skogeierne kan regnes som å ha bedre kunnskap enn de andre skogsindustrielle aktørene på hvor det ville være mest tilgjengelig trevirke for industrielle behov. Det kan ha gitt dem et konkurransefortrinn ovenfor de andre skogsindustrielle aktørene. Et annet konkurransefortrinn var, som nevnt i historiografien, at Norske Skogsindustrier A/S kunne bygge fabrikker etter nyeste teknologi, mens konkurrerende konsern hadde foreldede fabrikker. Norske Skogsindustrier A/S samarbeidet også direkte med konkurrentene i denne økonomiske tøffe tiden for norsk skogsindustri. Gjennom kildemateriale kan en også se hvordan miljødebatten i samtiden påvirket skogeierforbundet. Der friluftsjakter og skogbruk tidligere hadde kommet til enighet gjennom avtaler var det nå forbud mot skogsdrift nær tettbeboede strøk. Skogeierne var imot disse absolutte kravene og kom med uttalelser om dette tema utad uten at det virker ut ifra kildemateriale som disse uttalelsene var bestridt internt. De nye kravene til hogst med tanke på miljøvern gjorde at sentrale områder ikke lenger kunne hogges i samme grad. Det måtte dermed hentes virke fra mer perifere områder som var med på å fordyre driften som allerede hadde tapt fortjeneste gjennom økt internasjonal konkurranse. Transportmetoden var også i perioden i ferd med å endre seg. De store elvene hadde blitt brukt til fløting, men denne transportmetoden skulle bli byttet ut med jernbane og lastebiler. Norges skogeierforbund var varsomme med å gi nye kontrakter for tømmerfløting i denne perioden. Med avslutning av fløting var ikke skogsindustrien like avhengig av tilknytning til elver som før. Med tanke på oljekrisen som har blitt nevnt, så arbeidet Norges Skogeierforbund aktivt med forsikringer om nok drivstoff til sin industri som var essensielt for overskudd i drift. Norges skogeierforbund jobbet derfor proaktivt med de utfordringene

som her har blitt undersøkt i Kapittel 3. Kapittel 4 vil videre undersøke Norges skogeierforbunds håndtering av Norges eventuelle deltagelse i EF. Denne utfordringen tilknyttet tollbarrierer og markedstilgang kom i tillegg til de utfordringene som er nevnt ovenfor for skogsindustrien og Norges skogeierforbund.

Kapittel 4 – Norges skogeierforbunds håndtering av EF-spørsmålet

I dette kapitlet vil det i tillegg til Skogeierforbundets dokumenter bli brukt eksterne dokumenter med tilknytning til det som står i Skogeierforbundets styremøter og arbeidsutvalgsmøter. Dette gjelder blant annet en stortingsmelding som omtaler skogbruket og EF og selve handelsavtalen med EF fra 1973. Kapitlet vil bli delt i før og etter avgjørelsen fra folkeavstemningen angående medlemskap i EF fra 1972 gjennom to hovedspørsmål. Hvordan forholdt Skogeierne seg til Norges mulige deltagelse i det Europeiske fellesmarkedet? Hvordan forholdt Skogeierne seg til Norges nei til deltagelse i det Europeiske fellesmarkedet? Disse spørsmålene gir innblikk i prosessen frem mot folkeavstemningen og den påfølgende prosessen frem mot handelsavtalen med EF og de umiddelbare konsekvensene for Norges skogeierforbund.

Hvordan forholdt Skogeierne seg til Norges mulige deltagelse i det Europeiske fellesmarkedet?

Dette delspørsmålet setter søkelys på hvordan Skogeierne forholdt seg til spørsmålet om deltagelse i det Europeiske fellesmarkedet før avgjørelsen var tatt. I styremøte og arbeidsmøteprotokollene kommer spørsmålet opp først i 1971. Da etterlyste skogeierne omtale av EF.¹⁴⁶ Dette kan tolkes som et ønske om både opplysning og et standpunkt fra organisasjonen. Tidlig januar 1972 kom det henvendelse fra Europabevegelsens leder Håkon Lie som ønsket å få sendt brosjyren «Skogbruket og det europeiske felleskap» som et bilag til magasinet «Skogeieren». Dette var da en direkte henvendelse for å opplyse og påvirke skogeierne om det kommende valget angående EF. I tillegg til dette billaget skulle direktør Solbraa, artikkelføre foredrag han holdt i 1971 angående tema for «Skogeieren» Dette var derfor tydelig interesse i Organisasjonen for å finne ut hvilken betydning det Europeiske felleskapet ville ha for skogbruket og skogsindustrien.¹⁴⁷ Disse holdningene kom antageligvis frem i konferansen Norge i Europa som ble holdt i 1971 hvor Solbraa holdt foredrag. Her pekte han på betydningen av tollbarrierer på eksport av norske treforedlingsprodukter. De produktene som ble eksportert tollfritt hadde mye sterkere vekst enn de med tollbarriere. Solbraa peker dog også på at subsidiene bøndene fikk til jordbruket overveiet interessen for skogsdriften. Som nevnt tidligere var det mange små skogeiere i Norge som eide skog ved siden av jordbruk. Dermed stod ikke skogeierne samlet rundt et ønske om å verne eksportrettede produkter. Skogbruket og skogsindustrien var lite subsidiert i forhold til

¹⁴⁶ Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009. Serie Aa. Møte i arbeidsutvalget 26.01.1971. Sak 2618

¹⁴⁷ Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009. Serie Aa. Møte i arbeidsutvalget 07.01. 1972. Sak 2782

jordbruket.¹⁴⁸ Solbraa skrev også en artikkel for Europabevegelsen i Norge som omhandlet norsk skogbruk og det europeiske felleskapet. Om Norges forhandlinger med EF så skrev Solbraa at tremasse og papir ble beskrevet som følsom sektor av EF og dermed ville få ekstra beskyttelse som jern og stål. Å være utenfor EF ville bety vanskeligheter for papirindustrien som til nå hadde fått tollfrihet. Overgangen til høyforedlet produksjon ville bli vanskeliggjort av utenforskap da det ville minske overskudd og vanskeliggjøre differensiert produksjon.¹⁴⁹ I handelsavtalen som skulle bli skrevet under kan en lese at følsomme varer fikk både lenger tollavtrapningstid og piafonder som satte et maxsvolum på hvor mye EF ville importere av disse varene.¹⁵⁰ Maxsvolum på import for EF ville bety at Norge ikke ville fått utnytte seg av den europeiske integreringen og dermed miste handelsmuligheter på kontinentet.

Styret ønsket dog å vente på videre avgjørelser og drøftinger fra Stortinget før de skulle ta noen beslutning¹⁵¹ Samtidig som det i mars var forsinkelse i avgjørelsen på Stortinget ble skogeierforbundet også invitert til Brussel av Sentralkomiteen for privatskogbruket i fellesmarkedslandene. Skogeierforbundet ble invitert sammen med tilsvarende forbund i de andre søkerlandene. I denne sentralkomiteen ble det jobbet med skogbrukspolitiske spørsmål og sentralkomiteen representerte interessene for skogeierorganisasjonene i de 6 nåværende medlemsland ovenfor kommisjonen og ministerrådet. Komiteen besto av en oppnevnt representant for hvert av medlemslandene. Komiteen kan oppnevne ekspertgrupper for utredning av spesielle saker. Komiteen har blant annet arbeidet en del med skogbruksbeskatningen, det ble oversendt en oversikt over skogbruksbeskatningen i de 6 nåværende medlemsland. Innbydelsen var akseptert og formannen og Solbraa skulle delta på møtet 16. mars. 1972.¹⁵²

Dette viser at Skogeierforbundet var villig til å undersøke mulighetene som var innenfor det europeiske felleskapet. De ønsket å undersøke hva dette spørsmålet hadde å si for dem som næring. Sentralkomiteen ville dermed jobbe på mange måter som Skogeierforbundet på et høyere og mer vidstrakt nivå ved å påvirke de europeiske politiske organene. Nedenfor vil en stortingsmelding fra 1971/72 bli undersøkt som omhandler konsekvensene av EF for skogsindustrien.

¹⁴⁸ Solbraa 1972: 7-8

¹⁴⁹ Solbraa 1972: 13

¹⁵⁰ Handelsdepartementet 1973: 16

¹⁵¹ Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009. Serie Aa. Styremøte 24.01.1972. Sak 2804

¹⁵² Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009. Serie Aa. Styremøte 13.03. 1972. Sak 2821

Stortingsmelding nr. 50

I stortingsmelding nr. 50 fra 1971 til 72 ble Skogbruket og skogsindustrien omtalt over to sider.¹⁵³ I denne stortingsmeldingen står det blant annet om hvor tilknyttet skogbruket var gårdsbruket. 2/3 av skogsarealet i Norge var tilknyttet gårdsbruk og dermed en del av bøndenes forvaltning. 10 000 årsverk var innleid arbeid og 8000 årsverk var bøndenes egen familie. Skogbruket dekket 1/3 av inntektene til bøndene og hadde derfor stor betydning for dem økonomisk. Stortinget så for seg en langt sterkere produksjonsøkning på sikt i norsk skogbruk. Det stod også om viktigheten av lønnsomheten i skogsindustrien for muliggjøringen av produksjonsøkning i skogbruket. Målet for norsk skogsindustri var høyest mulig grad av foredling. Tremasse hadde økt med 20 % og cellulose med 10 % på 1960-tallet, mens papir og kartong økte med 80%. Betydningen av den økte tilknytningen til EFTA og Europa ble også nevnt her. Stortinget anerkjente betydningen tollsatsen hadde for treforedlingsindustrien. Forskjellen på veksten i eksport til landene i EFTA og EF var betydelig med 127% og 60 % i perioden fra 1960 til 1970. Underskuddet på trefiber i EF var årsaken til at det var vekst i denne perioden også i dette markedet med tollbarriere. Produksjonen av trefiber i EF tilsvarte halvparten av det EF trengte. Dersom Storbritannia og Danmark skulle få medlemskap ville underskuddet øke betydelig. Ved en handelsavtale ville papirprodusentene i EF frykte eksporterende lands tollfrie adgang til markedet. Skogbruk og skogsprodukter var ikke omfattet under landbruk, men under generelle felleskapsbestemmelser. Dette viser muligens en forskjell mellom EF-området og Norge der skogbruket i Norge var tettere tilknyttet landbruket. Dersom Norge ikke skulle gå inn i EF ville det bli vanskelig å modernisere skogsindustrien mot høyere foredling som var målsetningen for skogsindustrien både nasjonalt og på bedriftsnivå som blant annet for Borregaard. Utenriksdepartementet konkluderte med at medlemskap i EF er klar fordel for skogsindustrien. Det var også mye bedre enn handelsavtale. Treforedlingsindustrien ville også få større problemer med å betale for råvaren dersom de skulle fortsette med tollbarriere mot en større andel av Europa.¹⁵⁴ Stortingsmeldingen beskriver med mye av det samme faktagrunnlaget som Solbraa gjorde i sitt arbeid. Stortingsmeldingen går dog dypere inn på problemene knyttet til en handelsavtale og hva dette kunne ha å si for skogsindustrien. Tollfrihet uten medlemskap ville være problematisk for medlemslandene i fellesmarkedet.

¹⁵³ Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009. Serie Aa. Styremøte 24.04.1972. Sak 2836

¹⁵⁴ St. meld nr 50. (1971-1972): 90-91

Som Solbraa nevnte i sitt arbeid, så ville Norge uten medlemskap mest sannsynlig stilles på lik linje med Canada og USA som kunne produsere i mye større kvantitet.

Sentralkomiteen for privatskogbruket i EF

I arbeidsutvalgsmøtet fra 24.april 1972 ble møte i sentralkomiteen for privatskogbruket i EF 16. mars 1972 ble diskutert. Sentralkomiteen for privatskogbruket i EF. Dette var en komite som jobbet for interessene til de som eide skog i EF opp mot EFs styrende organer. Dette møte tok først opp hvilke endringer som måtte til dersom søkerlandene skulle bli medlemmer. Hvilke endringer ville først bli klarlagt utefra hvilke land som faktisk ble medlemmer. Det var ikke nødvendig å endre formålsbestemmelsen og arbeidsmetoden i komiteen. Det var dog nødvendig med endringer i avstemningsmetoder og utligningssystemet for den nødvendige kontingent. Avstemningssystemet var basert på Roma-traktaten bestemmelser om kvalifisert flertall. Det vil si at lederen måtte bli valgt med 12 av 17 stemmer. Ved en utvidelse ville det bli krevd 43 av 61 stemmer. Norge ville fått 3 stemmer til rådighet. For uttalelser krevdes det 5 land for uttalelsen hvis den skulle brukes. Utligning av kontingent var basert på hvert lands stemmeantall. Tyskland, Frankrike og Italia hadde 4 stemmer hver. Nederland og Belgia 2 stemmer hver og Luxemburg 1 stemme. Dette stod ikke i henhold til skogbrukets relative betydning, men det var vanskelig å finne frem til andre rettferdige løsninger. Med nye medlemsland ville det følge samme system inntil videre. Det vil si at størrelsen på landet avgjorde stemmegivningen. Medlemskontingent ble også avgjort ut ifra samme andel som avstemningssystemet. Styret i Skogeierforbundet finner det riktig at de blir medlem av CCPF dersom Norge blir medlem av EF. Arbeidsutvalget skulle videre drøfte vedtektene som var foreslått i møte i Brussel med frist om svar innen sommerferien.¹⁵⁵ Det at oppbygningen av Sentralkomiteen for privatskogbruket i EF blir forklart i detalj i møteprotokollen viser viktigheten av denne diskusjonen for styret i Norges Skogeierforbund.

Sentralkomiteen for privatskogbruket i det europeiske fellesmarkedet fulgte dermed EFs strukturer med tanke på stemmegivning og hvordan arbeidet ble utført. Norges 3 av 61 stemmer viser styrkeforholdet mellom Norge og resten av EF. Norge var ingen stor skogsindustriell produsent, så det trengtes nok ikke føles så urettferdig. Andelen stemmer Norge fikk kan det spekuleres i at var med da arbeidsutvalget bestemte seg å bli med i komiteen dersom Norge skulle bli en del av fellesmarkedet. Med den informasjonen som nå forelå arbeidsutvalget, så ønsket de at styret forholdt seg uten bestemt uttalelse angående

¹⁵⁵ Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009. Serie Aa. Styremøte 24.04.1972. Sak 2836

EF.¹⁵⁶ Dette var antagelig med bakgrunn i det en kunne lese av fakta at to tredjedeler av norsk skog var eid av bønder som veide opp de ulike økonomiske interessene de hadde. Styret behandlet videre saken i slutten av mai. I styret fremla et Svinsås-Loe, fornavn er ikke kjent i kildene, forslag til vedtak i respons til arbeidsutvalgets ønske om at styre ikke hadde noen bestemt uttalelse angående EF. For den videre utvikling av rasjonell skogsindustri og særlig for den høyforedledede industri, har det stor betydning å komme frem til en tilknytningsform til EF som kunne sikre tollfri adgang til det store markedet der. Svinsås-Loe vedkjenner atskogbruket var tett knyttet til landbruket for mange eiere og skjønnte derfor de økonomiske avgjørelsene som måtte bli tatt. Styret stemte for arbeidsutvalgets forslag. Svinsås-Loe stemte imot i lag med 50 % av styret.¹⁵⁷

Argumentene som kommer frem her med en eller annen tilknytningsform til EF strider med den informasjonen som ble gitt i Stortingsmeldingen der det ble hevdet at det å skulle kunne få en tollfri handelsavtale ville bli vanskelig da treforedlingsprodusenter fra medlemslandene ville synes det var urettferdig at eksterne produsenter skulle ha samme tilgang på markedet. Det var antageligvis ulike vurderinger av hvorvidt det var mulig å få til en gunstig handelsavtale. Det var tydelig stor splittelse i styret på hvordan en skulle forholde seg til EF spørsmålet. Det var definitivt en kontrast mellom det å satse innenfor skogsindustrien, samtidig som Skogeierforbundet ikke skulle uttale seg på vegne av denne satsingen. Dette viser antagelig dynamikken blant skogeiere som eide mye eller lite skog da dette avgjorde hva som veide tyngst av skogbruks og landbruksinteresser. Som tidligere nevnt var markedet i Storbritannia og Danmark avgjørende for skogsindustrien. Det ble heldigvis for skogsindustrien bestemt at tollfriheten til Danmark fortsatte selv etter Danmark medlemskap i EF i påvente av en handelsavtale. Etter handelsavtalen mellom Norge og EF skulle bli signert ville det dog bli vanskeligere for Danmark å skulle gi norske skogsprodukter en særstilling.¹⁵⁸

¹⁵⁶ Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009. Serie Aa. Møte i arbeidsutvalget 12.mai 1972. Sak 2853

¹⁵⁷ Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009. Serie Aa. Styremøte 25.05.1972. Sak 2865

¹⁵⁸ Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009. Serie Aa. Møte i arbeidsutvalget 18.10.1972 Sak 2904

Hvordan forholdt Skogeierne seg til Norges nei til deltagelse i det Europeiske fellesmarkedet?

Handelsavtalen

Etter en folkeavstemning som tilsa at Norge ikke skulle bli en del av EF startet forhandlingene om en handelsavtale. Da ønsket naturligvis Skogeierforbundet å påvirke i retning av lavest mulig tollbarrierer for skogsindustrien. Det hadde vært kontakt med handelsdepartementet angående forestående forhandlinger med EF om handelsavtalen. Norsk skogsindustri hadde svært liten prosentandel av skogsindustrielle produkter i Europa. De ønsket at deres produkter skulle få samme stilling som andre industrielle produkter i handelsavtalen. Styret anså det som viktig at særlige norske forhold for skogbruk og treforedling kom frem i avtalen. Dette ønsket ble lagt frem i november 1972.¹⁵⁹ Videre omtale av saken forelå i 1973.

Norges handelsavtale med EF trådte i kraft 1. juli 1973. Avtalen ble skrevet under 14. mai 1973.¹⁶⁰ I forkant av inntredelsen ble det bestemt at årsmøtet i Skogeierforbundet ville peke på de økonomiske tap skogsindustrien ville bli påført på grunn av den lange tollavtrapningstid og de fastlagte kvotebestemmelser med tanke på Norges handelsavtale med EF.

Innstilling til Stortinget nr. 296 fra 1972 til 1973 omhandlet ratifikasjonen av handelsavtalen med EF. Dette inneholdt Norges forhandlinger Handelsavtalen fra 1973 tilsa at Norge skulle få samme tollsatser på papir som Sverige og Finland da Norge handlet i de samme markedene som disse nabolandene. Handelsavtalen mellom EF og Finland var dog ennå ikke underskrevet. Sverige sin avtale inntrådte 1. januar 1973.¹⁶¹ I stortingsinnstillingen blir det nevnt en tollavtrapningstid på 11 år. Dette ville forsinke nødvendig rasjonalisering i treforedlingsindustrien.¹⁶² I handelsavtalen ble det sikret en varig særordning for norsk jordbruk.¹⁶³

Skogeierforbundet ønsket ekstra statsbevilgninger.¹⁶⁴ Spesielt kvotesystemet ville være en barriere for videreutvikling av norsk skogsindustri. Styret godkjente i august et brev om støtte med tanke på de kostnader skogsindustrien er påført med tanke på EF. Det ble godkjent med noen endringer og brevet ble avventet til riktig tidspunkt.¹⁶⁵ Det er færre saker i styremøte og arbeidsutvalgsmøte fra 1973 enn 1972. Dette viser at Skogeierforbundet innstilte seg på det

¹⁵⁹ Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009. Serie Aa. Styremøte 07.11.1972. Sak 2912

¹⁶⁰ Innst. St. nr. 296. (1972-1973): 957

¹⁶¹ Innst. St. nr. 296. (1972-1973): 957-958

¹⁶² Innst. St. nr. 296. (1972-1973): 958

¹⁶³ Holme 1972: 6

¹⁶⁴ Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009. Serie Aa. Styremøte 13.06.1973. Sak 3052

¹⁶⁵ Norges skogeierforbund. NSMA-ARK-1009. Serie Aa. Styremøte 14.08.1973. Sak 3094

staten og folket hadde valgt i 1972 og fokuserte mer på andre saker fremover. Ønske om kompensasjon for de kostnadene handelsavtalen fra sommeren 1973 påførte ble dermed det siste som kom fra Skogeierforbundet det året. Avgjørelser av denne størrelsesorden som overordnede handelsavtaler er krevende å forandre på for en enkelt sektor. Det hører også til at Skogeierforbundet avgjorde å forholde seg nøytrale til spørsmålet. De negative konsekvensene av vilkårene i handelsavtalen med EF kan sees i sammenheng med det som Hansen skrev om at Norge og Finland sine andeler falt mye tilbake mot canadisk tremasse på 70-tallet. Svenskenes andel falt også litt tilbake.¹⁶⁶ Norge skulle som nevnt få samme konkurransevilkår som Finland og Sverige.

Hvordan var forholdene i treforedlingsindustrien etter handelsavtalen med EF i 1973? Siden kildematerialet fra Norges Skogeierforbund er fra 1970 til 1973, vil denne delen baseres på sekundær litteratur. Hansen viste hvordan norsk treforedlingsindustri fra 60-tallet gikk tøffere tider i møtet. Dette gjaldt også tydelig etter 1973. 1974 skulle dog vise seg å bli et boom-år før 1975 viste seg å være starten på verste krisetid i norsk treforedling siden mellomkrigstiden. I 1976 var tremasseeksporten ned 47% og celluloseeksport ned 37%. Mellom 1975 og 1977 tapte selv de største svenske skogsbedriftene store summer.¹⁶⁷ Tapstallene var på et 4,7% underskudd i norsk treforedling i 1977. Kriseperioden hang sammen med en innstrammingspolitikk i vestlige land etter den første oljekrisen fra 1973. Problemene lå likevel dypere for norsk skogsindustri da etterspørselen tok seg opp igjen og den norske treforedlingsindustrien ikke nevneverdig klarte å få opp produksjonen. I Norge fortsatte problemene med permitteringer og produksjonsstans. Norsk produksjon av cellulose og halvkjemisk masse nådde et bunnpunkt i 1981. Det var først mot midten av 80-tallet at produksjonen var på samme nivå som 1974.¹⁶⁸

Geir Pollen forklarte disse problematiske tidene med oljekrisen i 1973. Dette medførte høye oljepriser de nærmeste årene og var med på å skape en lavkonjunktur i skogsindustrien.¹⁶⁹ Ulseths skrev at Norden, spesielt Norge og Finland, tapte markedsandeler i EF mot Canada.¹⁷⁰ Tapte markedsandeler kan ha sammenheng med at disse nordiske landene ikke var med i EF. Hadde de vært med i EF hadde de hatt et konkurransefortrinn ovenfor Canada på det europeiske markedet. Sammenlignet med Sverige og Finland, så hadde Norge en sterkere

¹⁶⁶ Hansen 1995: 35

¹⁶⁷ Hansen 1995: 30-31

¹⁶⁸ Hansen 1995: 32

¹⁶⁹ Pollen 2007: 97

¹⁷⁰ Ulseth 1992: 66

skogsindustriell vekst enn Sverige i perioden 1975-1990 hvis en ser på produksjon av trefibermasse. Den svenske økningen var på 14%, den norske var på 30% og den finske var på over 70%. Innenfor produksjon av papir lå både den svensk og finske utviklingen over global indeks, mens den norske utviklingen lå under global indeks.¹⁷¹ Det kan dermed sies at den norske utviklingen var mindre ønskelig enn både finsk og svensk da det var et ønske om en høyere foredlingsgrad i treforedlingsindustrien. Norge hadde dermed en mindre ønskelig utvikling av foredlingsgrad.

I 1975 var fortsatt Borregaard største treforedlingskonsern i Norge med Norske skogsindustrier på en andreplass. Borregaard satset på diversifisering i etterkrigstiden. De hadde blant annet en industriell satsing i Brasil fra 1966 der Borregaard eide en tredjedel av alle aksjer. Borregaard måtte dog selge seg ut av Brasil i 1975 på grunn av komplikasjoner politisk i Brasil. Dette handlet blant annet om at befolkningen i Brasil mistenkte Borregaard for å ta for mye av profitten ut av Brasil og at de satt igjen med de negative effektene fra industrien som lukt og forurensning.¹⁷² 60-tallet var også en vanskelig periode for bedriften. Borregaard led store tap ved And H. Kiær og Co som ble kjøpt i 1961 før det ble solgt og nedlagt i 1972. Borregaard solgte seg ut i Østerrike i 1978 etter store tap på 70-tallet som kan sees i sammenheng med beskrivelsen av 70-tallet fra *syv fete måneder og syv magre år* hvor norsk treforedlingsindustri led store tap. Borregaard gikk tilbake til å være et nasjonalt selskap på grunn av omstendighetene, samtidig som bedriften hadde mistet verdien i sin kjerne som var sulfittcellulose.¹⁷³ Etter tilbakeslagene for Borregaard på 70-tallet skulle Norske Skogsindustrier A/S stå tydelig frem som landets ledende treforedlingsforetak.¹⁷⁴

70-tallet var gode tider for Norske Skog A/S ifølge Geir Pollen. Norske Skog renoverte blant annet Van Severen i Nord-Trøndelag slik at dette kunne et moderne trelastbruk i 1973.¹⁷⁵ Norske skog hadde tidlig på 70-tallet gjennomført en rekke oppkjøp og fusjoner. En av de største var fusjonen mellom Nordenfjelske treforedling, Orkla Skogsindustri, Saga skogsindustri og Skarnes trelast i 1972. Glommen skogeierforening var hovedaksjonær i denne konstellasjonen. Drammensdistriktets skogeierforening skulle gjennom 70-tallet ekspandere virksomheten på vestsiden av Oslofjorden. Det var spesielt sagbruksvirksomheten som ekspanderte med en økning fra 150 000 kubikkmeter på midten av 60-tallet til 500 000-

¹⁷¹ Hansen 1995: 37

¹⁷² Foredlet virke: 281

¹⁷³ Bergh & Lange 1989: 264-265

¹⁷⁴ Bergh & Lange 1989: 281

¹⁷⁵ Pollen 2007: 84

600 000 på midten av 70-tallet. Drammensdistriktets skogeierforening utviklet Soknabruket som skulle iverksettes som datterselskap av Norske skog i 1979.¹⁷⁶ Norske skog og Skogeierforbundet med sine foreninger var dermed i en ekspansiv posisjon på 70-tallet. Formålet med industrialiseringen uttrykkes best med årsmeldingen til Norges skogeierforbund fra 1980 hvor det stod:

«Industriengasjementet er en grunnpilar i skogeiernes organiserte samarbeid. Utgangspunktet for skogeiernes industriengasjement er ønsket om sikker avsetning til best mulig priser og en langsiktig sikkerhet for avsetningen. Hovedlinjene i dette engasjementet trekkes opp og justeres av Skogeierforbundets organer. Utøvelsen av virksomheten og praktiseringen av prinsippene ligger hos den enkelte bedrifts ledelse og konsernet Norske Skogsindustrier som hovedorgan og paraply for virksomheten.»¹⁷⁷

Dette sitatet gjengitt av Geir Pollen viser tydelig ambisjonen til skogeierne som var å sikre seg mot lave tømmerpriser fra tidligere tiår som førte til at det var lite gunstig med skogsdrift. Geir Pollen skrev videre om at den nye posisjonen til Norske skog ikke nødvendigvis var uforbeholden et positivt tilskudd for skogeierforeningene i distriktet. Enkelte steder skulle Norske skog få tilnærmet monopol på kjøp av tømmer. Dermed ble det uenigheter mellom de mer perifere skogeierforeningene og det sentrale skogeierforbundet rundt hvordan industrialiseringen i skogeierforbundet skulle utarte. Norske skog skulle gjennom 70-tallet også endre hvilke produkter som skulle bli produsert. Gjennom 70-tallet skulle Norske skog satse på å bygge ut sponplatefabrikker og trelastbruk. Drammensdistriktets skogeierforening var som nevnt tydelig aktør i denne prosessen med utbygging av trelastbruk.¹⁷⁸

Ved Norske Skogsindustriers fabrikk i Skogn var det på slutten av 70-tallet planer om å bygge en tredje papirmaskin. Dette møtte politisk motstand da det var en frykt ellers i skogsindustrien om at fabrikken på Skogn ville kreve for mye virke og at det ble lite igjen til resten av industrien. På grunn av eierskapet i Norske Skogsindustrier som basert på skogeierforbundet var dette mer problematisk da resterende skogsindustri Midt-Norge antok at Norske Skogsindustrier ville få førsterett på trevirke. Pollen skrev også at det var motstand mot at Norske Skogsindustrier raskt hadde utviklet seg til å bli dominerende aktør i Midt-Norge.¹⁷⁹ Borregaard og Norske Skog hadde dermed ulike problemstillinger tilknyttet sin virksomhet på 70-tallet. Borregaard endret seg fra å være et internasjonalt selskap til å få en

¹⁷⁶ Pollen 2007: 90

¹⁷⁷ Pollen 2007: 91

¹⁷⁸ Pollen 2007: 91-93

¹⁷⁹ Pollen 2007: 98

mer nasjonal karakter. Norske Skog, som var eid av skogeierne, slet mer med ulike interesser blant skogeierne i deres industriutbygging. Norske Skog kom uansett bedre ut med en sterk industrivekst. Norske Skogsindustrier A/S var dermed den aktøren på markedet som klarte seg best gjennom de tøffe tidene.

Konklusjon

Gjennom dette kapitlet har Skogeierforbundets håndtering av EF-medlemskap blitt undersøkt. Gjennom styremøte- og arbeidsutvalgsmøtereferatene kan en se at problemstillingen ble tatt opp jevnlig i 1972 hvor spørsmålet var mest aktuelt. Skogeierforbundet var i kontakt med Europabevegelsen i Norge for informasjon fra dem som de kunne gi til medlemmene. Styremedlemmet Solbraa hadde selv satt seg grundig inn i problematikken. I tillegg ble Skogeierforbundet kontaktet av sentralkomiteen for privatskogbruket i EF. Stortingsmeldingen fra 1971/72 viser tydelig at industrien ville tape på at Norge stod utenfor EF. Norges Skogeierforbund ble også invitert til Brussel for kontakt med Sentralkomiteen for privatskogbruket i EF. Gjennom dette møtet fikk Norges Skogeierforbund muligheten til å undersøke hvordan organisasjonen hadde blitt innlemmet i denne komiteen. Komiteen fulgte prinsippene fra Romatraktaten med tanke på hvordan stemmefordelingen ble gitt. Norge med et lavt befolkningstall kom ikke nødvendigvis heldig ut av denne stemmefordelingen.

Da Norges Skogeierforbund skulle bestemme hvilket standpunkt organisasjonen skulle velge, så endte det med at de ville forholde seg nøytrale. I styret var det splittelse mellom dem som ville holde seg utenfor og de som ville innlemmes inn i EF. Her kan det tenkes at det utslagsgivende var om medlemmene eide mye eller lite skog i forhold til deres jordbruksinteresser. Det var også uenigheter i styret angående hvor sannsynlig de mente det var at Norge kunne få tollfri tilgang på det Europeiske fellesmarkedet for skogsindustrielle produkter. Etersom at det endte med nei til EF i folkeavstemning ønsket Norges skogeierforbund kompensasjon for de økonomiske belastningene dette hadde for den industrielle satsningen. Dette kan også sees i sammenheng med at handelsavtalen ikke ble gunstig for skogsindustrielle produkter med en tollavtrapningstid på 12 år.

I Stortingsinnstillingen står det tydelig at dette ville forsinke rasjonaliseringen av skogsindustrien. Betydningen av nei til EF for skogsindustrien kan av den grunn trekkes i en analyse av hvorfor norsk skogsindustri ikke klarte å holde tritt med internasjonal konkurranse. Utviklingen på slutten av 70-tallet skulle vise at norsk skogsindustri tapte markedsandeler til EF mot Canada. Årsaken til at forhandlingsresultatet endte med lang tollavtrapningstid vil bli ytterligere diskutert i kapittel 5 som konkluderer denne oppgaven.

For Norges skogeierforbund skulle 70-tallet være en tid der Norske Skog ekspanderte. Dette viser at de muligens var i en særstilling blant skogsindustrielle aktører gjennom sin unike mulighet til å bygge ut ifra et helhetsbilde med en unik innsikt i tilgang på trevirke. Sagbruksavfall som ble brukt i sponplatefabrikkene nevnt i kapittel 3 viser hvordan Norske skog var innovative og hadde mulighet til å gjøre nettopp dette.

Kapittel 5 - Konklusjon

Denne oppgaven har sett på hvordan Norges Skogeierforbund satset innenfor skogsindustri i perioden 1970-1973. Forbundet skulle få en dominerende rolle innenfor skogsindustrien på 70-tallet. Samtidig har oppgaven undersøkt perspektiver fra andre skogsindustrielle aktører. Norsk skogsindustri hadde hatt sterk vekst frem til 60-tallet som følge av en gjenoppbygging der behovet for skogsindustrielle produkter var stort i hele Europa. I etterkant av Koreakrigen skulle den internasjonale konkurransen i markedet økes da en økt etterspørsel ble etterfulgt av et økt tilbud som betyr flere treforedlingsaktører. Dette førte til synkende priser på treforedlingsprodukter.¹⁸⁰

I Norge var det få muligheter til å øke avvirkingen av tre på kort sikt som betød at norske skogsindustrielle aktører ble nødt til å importere virke for å holde tritt med den internasjonale konkurransen. Den interne situasjonen i Norge var preget av harde stridigheter om tømmerprisene. Det var spesielt store stridigheter om pris mellom 1945 og 1955. De harde prisforhandlingene var direkte årsak til at Norges Skogeierforbund investerte i industri. Industribyggingen startet i 1962 i Skogn, Trøndelag under navnet Nordenfjelske Treforedling. Suksessen dette medførte sørget for fusjoner og samarbeidsavtaler med andre skogsindustrielle aktører.

Industrialiseringen fra Norges Skogeierforbund sin side skapte kontroverser både utad og innad i forbundet. Enkelte av foreningene, som Forbundet er bygget opp av, syntes de avgjørelsene som ble tatt av styret i Norges Skogeierforbund var utenfor deres mandat på grunn av de investeringene i aksjer som ble gjort. Dette førte til at organisasjonen måtte endre vedtektene sine for å kunne legitimere de nye arbeidsoppgaver styret i Norges Skogseierforbund nå hadde. Stridighetene innad i Forbundet angående industrisatsningen kan også ha påvirket synspunktene angående medlemskap i EF da det hovedsakelig var industrien som ville lide av norsk utenforskap. Norges skogeierforbund viste seg gjennom disse kildene å være en dynamisk organisasjon bestående av ulike interesser. Stridighetene innad i Norges Skogeierforbund viser også problematiske sider ved vertikal integrasjon i næringskjeder der ikke alle ønsker denne integreringen like sterkt.

¹⁸⁰ Svendsen 1973: 237

Til tross for at Norges Skogeierforbund satset hardt innenfor skogsindustrien, skulle Norges Skogeierforbund forholde seg nøytrale til om Norge skulle søke medlemskap i EF. For skogsindustrien ville det være en stor fordel om Norge ble medlemmer i EF. Dette kommer tydelig frem i Strømme Svendsen sitt verk om Union og i Arne Solbraas *Norsk skogbruk og det Europeiske felleskap*. Stortingsmeldingene som har blitt referert til bekrefter det samme. Svendsen skrev at norsk treforedlingsindustri var eksportrettet og dermed avhengig å ha tilgang på nærliggende markeder.¹⁸¹ Svaret på hvorfor Norges Skogeierforbund forholdt seg nøytrale forklares av Solbraa som var leder i Norges Skogeierforbund. Forklaringen ligger i at 2/3 av norsk skog var tilhørende gårdsbruk. Skogbruket stod for en tredjedel av inntektene i landbruket. Disse bøndene veide jordbruket minst like høyt som skogbruket. Dette har også å gjøre med at det var mer subsidier i jordbruket og husdyrhold. Enkelte antok også at det ville vært lettere for Norge å få til en tollfri handelsavtale med EF for skogsindustrielle produkter enn det faktisk var. Norge forhandlet frem gode betingelser for jordbruket og fiskerinæringen, mens skogsindustrielle produkter fikk den lengste type tollavtrapningstid. En av årsakene til at skogbruket og skogsindustrien ble forskjellsbehandlet fra landbruket kom frem i Stortingsmelding nr. 50 fra 1971 til 1972, hvor det stod at for det Europeiske felleskap, så kom skogbruket og skogsindustrien under generelle felleskapsbestemmelser istedenfor under en felles jordbrukspolitikk. Norge kunne dermed ikke forhandle for å beskytte en felles jordbrukspolitikk, men måtte forhandle for skogbruket og skogsindustrien som en separat del.

182

Det har blitt skrevet noe litteratur om betydningen for norsk skogsindustri at Norge ikke ble medlem av EF. Tollavtrapningstiden på 11 år satte høyst sannsynlig en demper for rasjonalisering og modernisering av næringen. I tillegg til selve tollbarrieren, var det ifølge Munthe sitt verk, *Samfunnsøkonomiske synspunkter på treforedlingsindustrien*, vanskeligheter for norsk skogsindustri siden norsk industri måtte forholde seg etter de produktkrav som ble stilt med tanke på miljø og kvalitet fra EF for å kunne eksportere dit.¹⁸³ Handelsavtalen ble ikke slik Norges Skogeierforbund ønsket ut ifra det kildemateriale sier. Det ble i Norges Skogeierforbund sitt styre diskutert viktigheten av å få til en tollfri tilslutning til EF. Det var uenigheter i Norges Skogeierforbund sitt styr angående hva de mente var realistisk å få ut av denne handelsavtalen.

¹⁸¹ Svendsen 1973: 237

¹⁸² St. meld nr. 50 (1971-1972): 91

¹⁸³ Munthe 1993: 38

Viktigheten av tollfri adgang til markedet kommer også frem i Stortingets vurdering der behovet for rasjonalisering og modernisering av skogsindustrien ble sett på som vanskeliggjort av en tollbarriere til EF. Det viste seg at det ble lite prioritert i forhandlingene for Norge. Dette til tross for at det i Stortingsmelding nr. 50 fra 1971 til 1972 stod at moderniseringen av norsk skogsindustri ville bli vanskeligstilt med lang tollavtrapningstid. I innstillingen til Stortinget fra 1972 til 1973 står det om at hvor viktig denne næringen var for det regionale Norge. Regjeringen hadde ytret at en tollavtrapningstid på 11 år var urimelig hardt for en næring som var livsviktig for distriktene. Norge ble ekstra hardt rammet av betingelsene på grunn av Norges industrimønster og struktur ifølge Regjeringen.¹⁸⁴ I kildemateriale kommer dette tydelig frem da starten av 70-tallet var en tid der mange mindre skogsindustrielle fabrikker måtte fusjonere med større konsern for å overleve. Det betydde at mange fabrikker som var essensielle for et bygdesamfunn ikke lenger hadde mulighet til å opprettholde moderne industriell drift. Dette ble ytterligere vanskeliggjort av svekkede konkurransevilkår for Norge.

Behovet for modernisering i skogsindustrien som blir nevnt ble vanskeliggjort ved avslag til det europeiske fellesmarkedet. Storbritannia og Danmarks deltagelse i det europeiske fellesmarkedet gjorde det ytterligere komplisert for en høyst eksportrettet næring. Norge fikk gjennom handelsavtalen med EF like vilkår som Sverige og Finland, men disse landene klarte seg bedre i etterkant på grunn av en rekke faktorer. Dette handlet blant annet om at disse landene var tettere integrert med fabrikker innad i EF som gjorde at de lettere kunne tilpasse seg EF sine krav til produktene. Sverige og Finland var generelt større produsenter som dermed også i høyere grad hadde påvirkning på skogsindustriens marked. Dette kan også sees i sammenheng med hva regjeringen ytret i Innstilling nr. 296 fra 1972 til 1973 der Norges industristruktur og eksportmønster skilte seg fra det svenske og finske.

Samtidig som Norge sa nei til EF var det et økende søkelys på miljøvern i Norge. Skogsindustrien var på den tiden en miljøversting på grunn av industriavfallet fra fabrikkene. Dette medførte krav til bedriftene om å gjøre investeringer for å redusere utslippene av industriavfall. For små bedrifter som ikke hadde økonomisk kapasitet til å gjennomføre disse investeringene betød de nye kravene at de måtte fusjonere med større bedrifter. Miljøvern ble dermed en ytterligere faktor for omstrukturering i skogsindustrien. Omstruktureringen i Skogsindustrien var dog ikke planløs slik som det ble hevdet av Hansen.¹⁸⁵ Ut ifra

¹⁸⁴ Inst. St. nr. 296 (1972-1973): 962

¹⁸⁵ Hansen 1995: 29

kildemateriale tar Norges skogeierforbund beslutninger på hvor det bør investeres i industri med tanke på en helhetsvurdering av tilgang på trevirke. Omstruktureringen ble påskyndet av både oljekrise og miljøvernkrav som hadde umiddelbare konsekvenser for næringen. Med flere ulike faktorer som rammet næringen på en gang, så ble det vanskelig å få gjort omstillingen i næringen som krevdes for å holde tritt med internasjonal konkurranse.

Videre forskning

Av temaer som kan undersøkes videre, så vil konsekvensene av nei til EF kunne undersøkes gjennom styre- og arbeidsutvalgsmøteprotokoller i senere tidsperioder. Gjennom å granske kildemateriale fra andre halvdel av 70-tallet vil en sannsynligvis kunne finne en debatt rundt konkurransevilkårene for norsk skogsindustri. Kildearkivene til de andre skogsindustrielle aktørene som Follum, Union, Borregaard og M. Peterson & Søn vil antagelig kunne gi andre perspektiver i denne debatten. Ut ifra jubileumsverket til Union bør det være mulig å undersøke hvordan Union ønsket å påvirke denne folkeavstemningen og den politiske debatten i forkant av avstemningen. Arkivet etter Follum er tilgjengelig hos Skogbruksmuseet på Elverum. Her vil det kunne være av interesse å se på prosessen frem mot innfusjonering i Norsk Skogsindustrier A/S. Dette vil da ta perspektivet til en bedrift som ikke lenger har muligheten til å investere det som trengs for å opprettholde moderne drift.

Skogbruksmuseet på Elverum har et arkiv som kan granskes videre i ulike retninger. De er også behjelpelige med å finne ulike vinklinger som kan utdype tematikken. Av tips jeg fikk derifra var å undersøke arkivene til departementene. Dette vil kunne gi tilgang til hvordan ulike samfunnsinteresser arbeider med å påvirke beslutningene som blir tatt. Det er fortsatt mer å undersøke i historien om hvordan Norge har skapt gull av grønne skoger.

Bibliografi

Primærkilder-arkivmateriale

Norsk skogbruksmuseum, Elverum. NSMA-ARK-1009 Norges Skogeierforbund. Serie Aa Styre- og arbeidsutvalgsprotokoller. boks 0002. 1970-1973.

Publiserte stortingsmeldinger og innstillinger

St. meld nr. 50 (1971-1972). Om Norges tilslutning til de Europeiske felleskap.

Utenriksdepartementet.

<https://www.nb.no/statsmaktene/nb/34ca99d37c5db83c8546121cf2ce7163?index=3#705>

Innst. St. nr. 296. (1972-1973). Innstilling fra utenriks- og konstitusjonskomiteen om ratifikasjon av Avtale mellom Norge og Det Europeiske Økonomiske Felleskap og Avtale og mellom Norge og medlemstatene i Det Europeiske Kull og Stålfelleskap og Det Europeiske Kull og Stålfelleskap. Utenriks- og konstitusjonskomiteen.

[file:///C:/Users/Bruker/Downloads/Innst_S_nr_296_\(1972%E2%80%949473\)_Innstilling_fra_ut_enriks-_og_konstitusjonskomit%C3%A9en_om_ratifikasjon_av.pdf](file:///C:/Users/Bruker/Downloads/Innst_S_nr_296_(1972%E2%80%949473)_Innstilling_fra_ut_enriks-_og_konstitusjonskomit%C3%A9en_om_ratifikasjon_av.pdf)

Litteratur

Aavatsmark, I. (1988) *Under kroners tak*. Norges Skogeierforbund.

Bendiksen, B., Moen, H.O. & Tingstad, O. M. (1976) *Skogeierne og skogsindustrien: brevkurs for Norges Skogeierforbund*. Engers Boktrykkeri A/S.

Bergh, T & Lange, E. (1989). *Foredlet virke: historien om Borregaard 1889-1989*. Ad Notam forlag.

Dybevig, C. (2012) *Norske skog: 50: 1962-2012*. Norske Skog.

Gervin, E. (1973). *A/S Follum fabrikk: et hundre år: 1873-1973*. Grøndal & Søn.

Handelsdepartementet. (1973) *Handelsavtalen og næringslivet: EF*. Handelsdepartementet.

Hansen, S, O. (1995) *"Syv fete måneder og syv magre år": forutsetninger og utfordringer for norsk treforedlingsindustri 1945-1991*. Handelshøyskolen BI.

Holme, I. (1972). *Norge og EF: sammendrag av Stortingsmelding nr. 50(1971-72): Om Norges tilslutning til De europeiske fellesskap*. Utenriksdepartementet.

Kjos, S.A. (1971) *Skogsindustriene og fellesmarkedet*. Europabevegelsen i Norge.

- Kuorelahti, E. (2018) *Political Economy of International Commodity Cartels an Economic History of the European Timber Trade in the 1930s*. Unigrafia.
- Lamberg, J-A & Ojala, J. (2005). The Nordic Forest Industry in Retrospect: An introduction. *Scandinavian economic history review*, 53(1), 7-19.
- Langfald, B. (1976) *Treforedlingsindustrien: struktur og ressursforvaltning: [studentoppgave ved videreutdanningsstudium i miljøvern]*. Komiteen for miljøvern – KOMMIT.
- Munthe, P. (1993) *Samfunnsøkonomiske synspunkter på treforedlingsindustrien*. Treforedlingsindustriens bransjeforening.
- Pollen, G (2007) *Langt fra stammen: historien om Norske skog*. Gyldendal.
- Samvirkeutvalget Det Kgl. Selskap for Norges vel (1979) *Samvirke i samfunnet* (9.utg). A/S Kaare Grytting.
- Solbraa, A (1972) *Norsk skogbruk og det europeiske felleskapet*. Europabevegelsen i Norge
- Sogner, K. (2001). *Plankeadel: Kiær- og Solberg-familien under den 2. industrielle revolusjon*. Andresen & Butenschøn
- Svendsen, A.S. (1973) *Union 1873-1973: en norsk treforedlingsbedrifts liv og eksistenskamp*. Aschehoug
- Ulseth, O. (1992). *Treforedlingsindustrien*. Stiftelsen for samfunns- og næringslivsforskning
- Nettsider**
- Bøhmer, E. (2021, 6.Juli). Treforedling. I *Store Norske leksikon*. Hentet 03.05.2022 fra <https://snl.no/treforedling>
- Nesse, N. (2018, 18.September). Borregaard. I *Store Norske leksikon*. Hentet 03.05.2022 fra <https://snl.no/Borregaard>
- Norges skogeierforbund. (u. å). *Forbundet i dag*. Hentet 04. Mai. 2022 fra <https://www.skog.no/om-oss/forbundet-i-dag/>
- Norges skogeierforbund. (u. å). *Skogeiersamvirkene*. Hentet 13. Mai. 2022 fra <https://www.skog.no/om-oss/skogeiersamvirkene/>

Norges skogeierforbund. (28. Mai 2020). *Vedtekter Norges Skogeierforbund*. Norges skogeierforbund. Hentet 04. Mai. 2022 fra https://skog.no/wp-content/uploads/2020/06/Vedtekter-Norges-Skogeierforbund_09.06.2020.pdf

Utdanningsdirektoratet. (u.å.) *Historie (HIS01-03) Kompetansemål og vurdering*. Utdanningsdirektoratet. Hentet 10. mai 2022 fra <https://www.udir.no/lk20/his01-03/kompetansemaal-og-vurdering/kv85>

